

סוכה פרק רביעי לולב וערבה

(סוכה מב, ב)

משנה :

לולב וערבה (שהן במקדש כל שבעה: לולב לנטילה וערבה להקיף מזבח, כדלקמן בפירקין (דף מה, א))
- ששה ושבעה (פעמים שדוחין שבת והן כל שבעה, ופעמים שאין דוחין והווי להו ששה ימים; ולקמיה מפרש ואזיל לה),

ההלל והשמחה - שמונה; (ההלל לגמור כל שמונה; כן תקנו נביאים הראשונים; ובערכין (דף יא, א) מפרש מאי שנא מפסח מפני שימי החג חלוקים בקרבנותיהן; והשמחה = לאכול בשר שלמים, דקיימא לן בפסחים (דף קט, א) בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר, שנאמר [דברים כז, י]: וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שֶׁם וְשִׂמְחָתָהּ [לפני ה' אלהיך]; ואף על גב דהאי קרא לאו ברגלים כתיב, דהאי קרא בהר גרזים ובהר עיבל כתיב, מיהו ברגלים שמחה כתיבא: וְשִׂמְחָתָהּ בְּחֶגְךָ [דברים טז, יד])

סוכה (לישב בסוכה) וניסוך המים (בתמידי החג שחרית, ולא ערבית, כדאמרינן בסדר יומא בפרק שני (דף כו, ב)) - שבעה;

החליל (שמחת בית השואבה) - חמשה וששה (היו שמחים בחג לכבוד שאיבת ניסוך המים ומחללים בחלילים ובכנורות; ואותו חליל אינו דוחה יום טוב, הלכך פעמים שהוא חמשה ימים בחג, כגון שלא חל יום טוב הראשון בשבת: דכיון דלא דחי יום טוב וכל שכן שבת שבחולו של מועד - פשו להו חמשה; ופעמים שהוא ששה: כגון שחל יום טוב ראשון בשבת דפשו להו ששה של חול המועד, דבזמן מקדש אין עושין יום טוב שני).

לולב שבעה (דיום טוב ראשון דחי שבת) - כיצד?

יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת - לולב שבעה, ושאר כל הימים ששה (ושאר כל הימים שחל בהן יום טוב ראשון, ונמצאת שבת בחולו של מועד - לא דחי, ואף על גב דכל שבעה הוא מן התורה - במקדש לא דחי, כדאמרינן טעמא בגמרא; וכן ערבה בשביעי; ובגמרא מפרש מאי שנא שביעי).

ערבה שבעה - כיצד?

יום השביעי של ערבה שחל להיות בשבת - ערבה שבעה, ושאר כל הימים - ששה.

מצות לולב (ביום טוב הראשון שחל להיות בשבת) - כיצד?

יום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת (כל העם) מוליכין את לולביהן להר הבית (מערב שבת), והחזנין (שמשיין שהיו שם לצורכי צבור) מקבלין מהן וסודרין אותן על גבי איצטבא (רחבה של הר הבית היתה מוקפת איצטבאות לישיב שם ומסוככת למעלה מפני הגשמים; 'על גב האיצטבא' גרסינן במתניתין, דהיינו על גבי הספסלים), והזקנים (שדואגין שלא ידחפום למחר ויתמעכו בהקלה הכל לקחת איש לולבו) מניחין את שלהן בלשכה;

ומלמדין (בית דין) אותם (את כולם) לומר: "כל מי שמגיע לולבי לידו (אם יבא לולבו לידי חברו) - הרי הוא לו במתנה" (כדי שלא יהא אצלו לא גזול ולא שאול).

למחר משכימין ובאין, והחזנין זורקין אותם לפניהם והן מחטפין ומכין איש את חברו!

וכשראו בית דין שבאו לידי סכנה - התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו.

גמרא :

אמאי? טלטול בעלמא הוא (אין בו צד איסור אלא כמטלטל עצים), ולידחי שבת (וכיון דמן התורה הוא במקדש כל שבעה - למה אסרוהו? מה סייג לתורה מצאו בו) !
אמר רבה: גזרה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד,

(סוכה מג, א)

ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים; (הוא הדין דמצי למימר 'ויוציא מרשות היחיד לרשות הרבים', אלא שברוב מקומות וענינים אמרינן יש לחוש להעברת ארבע אמות ואין לחוש להוצאה, כגון אם היה מונח בכרמלית או בקרפף או בגינה, דאין כאן איסור הוצאה דאורייתא ויש כאן איסור העברה ברשות הרבים; או הגביהו על מנת ליטלו ולא להוציאו ונמלך להוציאו - פטור משום הוצאה אם לא עמד לפוש בינתים, כדאמרינן במסכת שבת (דף ה, ב))

והיינו טעמא דשופר, והיינו טעמא דמגילה.

אי הכי - יום ראשון נמי ראשון הא תקינו ליה רבנן בביתו (כדקתני מתניתין: 'התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו', ומתוך שלא התרת לו אלא בביתו - זכור הוא, ולא אתי לאפוקי) !

התינח אחר תקנה, קודם תקנה מאי איכא למימר?

אלא ראשון דאיתיה מן התורה בגבולין (דחשובה נטילתו דאפילו בגבולין חייב) - לא גזרו בהו רבנן (לא בגבולין ולא במקדש); הנך דליתנהו מן התורה

בגבולין (אבל שאר הימים שאינו מן התורה אלא במקדש) - גזרו בהו רבנן (לא חשיבא נטילה דידהו, וגזור ביה רבנן משום חומרא דשבת אף במקדש) ! (ואם תאמר נמצאו בית דין מתניין לעקור דבר מן התורה - הא אותבינה ביבמות (דף צב), ושנינן: שב ואל תעשה שאני!) אי הכי (משום דאיתיה בגבולין לא גזור ביה) האידנא נמי (לידחי ביום טוב ראשון את השבת) ! ?

אנן לא ידעינן בקיבועא דירחא (שמא אין יום טוב עד למחר, דהוה לן למעבד אלו מעובר), אינהו (בני ארץ ישראל) ידידי בקיבועא דירחא (שעדיין מקדשין על הראיה) לידחו (להו אף בזמן הזה) !

אין, הכי נמי, דתנן חדא: 'ביום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת כל העם מוליכין את לולביהן להר הכית', ותנן אידך (מתניתין) היא בסוף פירקין דלעיל (דף מאב), 'לכית הכנסת', שמע מינה כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים! שמע מינה.

דאיתיה מן התורה בגבולין מנא לן? דתניא: [ויקרא כג, מ: וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וְעֵץ עֵץ עֵבֶת וְעֵץ נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים]:

'וּלְקַחְתֶּם - שְׂתֵּהָא לְקִיחָה בִיד כָּל אֶחָד וְאֶחָד; לָכֶם - מְשַׁלְכֶם, לְהוֹצִיא אֶת הַשְּׂאוֹל וְאֶת הַגִּזּוּל; בַּיּוֹם - וְאֶפִּילוּ בִשְׁבַת; (דמשמע כל דהו יום, וקרא יתירא הוא דמצי למכתב בראשון); רִאשׁוֹן - אֶפִּילוּ בַּגְּבוּלִין (לאו מרבויה דריש, אלא וּלְקַחְתֶּם ... בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן ולא פירש מקדש - משמע אפילו בגבולין); הָרִאשׁוֹן - מַלְמַד שְׁאִינוּ דוֹחָה אֵלָּא יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן בְּלֵבד (הוה אמינא מיעוטא הוא, כלומר: בראשון לחודיה הוא דאמינא לך, ואף בשבת) . אמר מר: 'בַּיּוֹם - וְאֶפִּילוּ בִשְׁבַת' מכדי טלטול בעלמא הוא, איצטריך קרא למישרי טלטול (טלטול דרבנן: עדיין לא נאסר טלטול בעולם, ובא הכתוב להתיירו כאן) ? אמר רבא: לא נצרכא אלא למכשירי לולב (בא הכתוב ללמדך שמכשירי לולב דוחין את השבת, כלומר תיקוניה, ואפילו לקוצצו מן המחובר ולאגודו), ואל יבא דהאי תנא, דתניא: 'לולב וכל מכשיריו דוחין את השבת - דכרי דכי אליעזר' ;

מאי טעמא דרבי אליעזר? אמר קרא: בַּיּוֹם - וְאֶפִּילוּ בִשְׁבַת; ורבנן, האי בַּיּוֹם מאי עבדי ליה? מיבעי ליה בַּיּוֹם ולא כלילה! ורבי אליעזר, בַּיּוֹם ולא כלילה מנא ליה? נפקא ליה מסיפא דקרא: וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים - יָמִים ולא לילות; ורבנן?

אי מהתם הוה אמינא לילף ימים ימים מסוכה: מה להלן ימים ואפילו לילות - אף כאן נמי ימים ואפילו לילות. וסוכה גופה מנלן?

דתנו רבנן: ' (ויקרא כג, מב) בַּסֻּכָּה תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים [כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכָּה]: יָמִים וְאֶפִּילוּ לֵילוֹת! אַתָּה אומֵר 'יָמִים וְאֶפִּילוּ לֵילוֹת' או אִינוּ אֵלָּא 'יָמִים ולא לילות! ודין הוא: נאמר כאן יָמִים ונאמר בלולב יָמִים: מַה לֵּהֲלֹךְ יָמִים ולא לילות (כדכתיב [ויקרא כג, מ: וּלְקַחְתֶּם לָכֶם] בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן) - אף כאן יָמִים ולא לילות;

או כלך לדרך זו: נאמר כאן יָמִים ונאמר כמלואים יָמִים (כדכתיב [ויקרא ח, לה] וּפִתַּח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וְלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים): מַה לֵּהֲלֹךְ יָמִים וְאֶפִּילוּ לֵילוֹת - אף כאן יָמִים וְאֶפִּילוּ לֵילוֹת!

נראה למי דומה: דנין דבר שמצותו כל היום מדבר שמצותו כל היום (סוכה מצותה כל היום ומלואים מצותם כל היום לישב בעזרה ושלא לצאת, כדכתיב וּפִתַּח אֹהֶל מוֹעֵד לא תֵּצֵא שִׁבְעַת יָמִים ונאמר תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וְלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים [ויקרא ח, לה]), ואל יוכיח דבר שמצותו שעה אחת? או כלך לדרך זו: דנין דבר שמצותו לדורות מדבר שמצותו לדורות, ואל יוכיחו מלואים שאין נוהגין לדורות? תלמוד לומר:

(סוכה מג, ב)

תֵּשְׁבוּ תֵּשְׁבוּ לְגִזְרָה שׁוּה: נאמר כאן [ויקרא כג, מב: בַּסֻּכָּה] תֵּשְׁבוּ [שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכָּה] ונאמר כמלואים [ויקרא ח, לה] וּפִתַּח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ [יוֹמָם וְלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים]

ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו כי כן צוית', מה להלן ימים ואפילו לילות - אף כאן ימים ואפילו לילות (ולולב מצותו שעה אחת שלא נאמר בו אלא לקיחה) .

ערבה שבעה כיצד :

ערבה בשביעי? מאי טעמא דחיא שבת (ולא גזור בה כי היכי דגזור בלולב, דהא הכא נמי ליתא מן התורה בגבולין כשאר ימי החג לגבי לולב, ואמאי לא גזור בה במקדש)?
אמר רבי יוחנן: כדי לפרסמה שהיא מן התורה (לפי שאינה מפורשת מן התורה בהדיא - שבקו לה רווחא למידחי שבת חד יומא כדי לפרסמה שמן התורה היא) .
אי הכי לולב נמי לידחי (בשאר ימים במקדש) כדי לפרסמו שהוא מן התורה (כל שבעה, דהא לא מפרשא בהדיא, דאיכא למיטעי ולמימר דהאי ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים - לאו שמחת לולב קאמר)?

לולב - גזרה משום דרבה;

אי הכי ערבה נמי נגזור!

ערבה - שלוחי בית דין מייתי לה (מערב שבת, ולמחרת אינה מצוה לכל אדם אלא כהנים המקיפין בה את המזבח), לולב לכל מסור;

אי הכי (דליכא למיגזר בה מידי, והוא כל שבעה במקדש מן התורה) כל יומא (דאיכלע בשבת) נמי לידחי (מאי שנא חד יומא ותו לא)?

אתי לפקפוקי בלולב (לזלזולי בלולב, משום דלא דחי בלולב אלא בחד יומא והא דחי כל יומא - אתי למימר 'לולב לאו מצוה חשובה היא') ;

ולידחי (ערבה) ביום טוב ראשון (כלולב)?

לא מוכחא מלתא (דמשום ערבה הוא, דמיפרסם שהיא מן התורה, ד) אמרי: לולב הוא

דקא דחי (משום דנתנה לדחות אצל לולב - נדחית אף אצל ערבה, ועיקר משום לולב הוא);

ולידחי בחד מהנך (באחד משאר הימים)?

כיון דקא מפקת לה מראשון, אוקמה אשביעי (יום מסויים: או ראשון או אחרון);

אי הכי האידנא נמי (לאחר חורבן דעבדינן ערבה חד יומא, כדאמרינן לקמן (דף מדא): מנהג

נביאים היא בגבולין) לידחי (כיון דליכא למיחש מידי - לידחי בשביעי, ויטלוה ויחבטוה שלוחי בית

דין לפרסמה שהיא במקדש מן התורה, שהרי לא גזור עליה בשביעי, ולאחר חורבן מי גזר עליה)?

אנן לא ידעינן בקיבועא דירחא (ושמא אין שביעי שלנו שביעי), אינהו

דידעי בקיבועא דירחא לידחי.

כי אתא בר הדיא, אמר לא איקלע (הם מעברים את אלול או אחד מן החדשים כשרואין שיארע שביעי בשבת);

כי אתא רבין וכל נחותי (כל הסיעה שירדו מארץ ישראל לבבל ושעלו מבבל לארץ ישראל וחזרו) אמרי: איקלע ולא דחי;

ואלא קשיא?

אמר רב יוסף: מאן לימא לן דערבה בנטילה (במקדש, דלידחי השתא ערבה איסורא מדרבנן זכר למקדש, דנידחי שבת), דלמא בזקיפה (לא היו נוטלין אותה ביד אלא זוקפין אותן בצדי המזבח לחוד, כדתנן במתניתין, והשתא ליכא מזבח - היכא נזקפה)!

איתיביה אביי: 'לולב וערבה ששה ושבעה', מאי לאו כלולב: מה לולב בנטילה אף ערבה בנטילה?

מידי איריא? הא כדאיתיה והא כדאיתיה!

איתיביה אביי: 'בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת, ואותו

היום (בשביעי) שבע פעמים' (מדקתני 'פעם אחת' ושבע פעמים' שמע מינה הקפה ברגל סביב המזבח הוא), מאי, לאו בערבה (ובמה מקיפין, לאו בערבה)?

לא, כלולב (מקיפים, לאחר שזקפו הערבה סביב המזבח)!

והא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: בערבה!

אמר ליה: הוא אמר לך בערבה, ואנא אמינא בלולב!

אתמר: רבי אלעזר אומר: [מקיפין את המזבח] בלולב; רב שמואל [בר

נתן] אמר רבי חנינא: בערבה; וכן אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: בערבה.

אמר ליה רבא לרב יצחק בריה דרבה בר בר חנה: בר אוריא! תא

ואימא לך מלתא מעליתא דהוה אמר אבוך: הא דתנן 'כל היום

מקיפין את המזבח פעם אחת, ואותו היום מקיפין את המזבח שבע

פעמים' - הכי אמר אבוך משמיה דרבי אלעזר: בלולב!

איתיביה 'לולב דוחה את השבת כתחלתו (ביום טוב ראשון) וערבה כסופו

(בשביעי); פעם אחת חל שביעי של ערבה להיות כשבת והביאו מרכיות (נטיעות) של ערבה מערב שבת והניחום בעזרה, והכירו כהן כיייתוסין

(הרגישו תלמידי בייתוס והן צדוקים ואינם מודים בערבה שאינה מפורשת מן התורה) **וְנִטְלוּם**
וְכִבְשׁוּם תַּחַת אַבְנֵים (טמנום, כמו 'בהדי כבשי דרחמנא למה לך' במסכת ברכות (דף יא); ויש
מפרשים כמו **יִכְבְּשׁוּ עֲוֹנֵיהֶם** (מיכה ז, יט) = יכסה; **כָּסִיתָ כָּל חַטָּאתָם סֶלָה** (תהלים פה, ג), ויודעים הם בחכמים שלא
יטלטלו למחר האבנים); **לְמַחֵר הַכִּידוֹ כֹּהֵן עַמִּי הָאָרֶץ** (שלא היו בקיאים באיסור טלטול
והם היתה ידם עם הפרושים) **וְשִׁמְטוּם מִתַּחַת הָאֲבָנִים, וְהַכִּיאוּם הַכְּהֻנִּים וְזֻקְפֹּם**
בְּצִידֵי הַמִּזְבֵּחַ (אבל ישראל לא היה נכנס בין האולם ולמזבח), **לְפִי שְׂאִין בִּיִּיתוּסִין**
מוֹדִים שְׂחִיבוֹט עֹרֶכָה דוּחָה אֶת הַשִּׁבְת'; **אַלמָא בְּנִטִּילָה הִיא** (ומדקתני
חיבוט ערבה - מכלל דביד נוטלין אותה ומנענעים ומקיפין בה הכהנים את המזבח ברגליהם ואחר כך זוקפין
אותה) !

תִּיּוֹבְתָא !

וְאַלָּא נִדְחוּ (כיון דבנטיילה הוה, יש לו לעשות זכר למקדש, ולידחי שביעי דילה שבת) ? !
כִּיּוֹן דַּאֲנֵן (בגולה) **לֹא דַחֲיֵנָן** (משום דלא קים לן בקביעא דירחא) - **אִינְהוּ נִמִּי**
לֹא דַחוּ;
וְהָא יוֹם טוֹב הָרָאוּשׁוֹן דְּלִדִּידָן לֹא דַחֲי וּלְדִידְהוּ דַחֲי ? !

(סוכה מד, א)

אִמְרִי: לְדִידְהוּ נִמִּי לֹא דַחֲי (שלא לעשות ישראל אגודות אגודות, ונראה כשתי תורות:
דלדידן לא דחי לולב שבת);
וְאַלָּא קְשִׁיָּא הָנִי תִּרְתִּי, דִּתְנָא חֲדָא 'כָּל הָעָם מוֹלִיכִין אֶת לִוְלָבִיהֶן
לְהַר הַבֵּית' וְתַנִּי אִידֶךְ 'לְבֵית הַכְּנֶסֶת' וּמִתְרַצִּינָן 'כַּאֲן בְּזִמְן שְׁבִית
הַמִּקְדָּשׁ קִיִּים כַּאֲן בְּזִמְן שְׂאִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קִיִּים' !
לֹא, אִידִי וְאִידִי בְּזִמְן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קִיִּים, וְלֹא קְשִׁיָּא: כַּאֲן בְּמִקְדָּשׁ
כַּאֲן בְּגִבּוּלִין. (בגבולין מוליכין לבית הכנסת, וכולהו בזמן הבית דהו כוליהו בארץ וסמוכין
להיות בית דין ויודעים אימת הוקבע החדש, אבל עתה משחרב בית המקדש - אין לולב דוחה שבת אפילו לבני
ארץ ישראל.)

אִמְרֵיהּ אֲבִי לִרְבָּא: מַאי שְׁנָא לִוְלָב דְּעַבְדִּין לִיה שְׁבַע זָכֵר
לְמִקְדָּשׁ, וּמַאי שְׁנָא עֹרֶכָה דְּלֹא עַבְדִּין לֵה שְׁבַע זָכֵר לְמִקְדָּשׁ ? (דלא
עַבְדִּין לֵה שְׁבַע - אֲבָל יוֹם אֶחָד מִיָּהּ עַבְדִּין, כְּדַאמְרִין לְקַמְן (עמוד ב) בְּרַבִּי אֲלִיעֶזֶר בַּר צְדוּק, וְהוּא הִיא
לְאַחַר חוּרְבָּן, שְׁהָרִי רַבִּי צְדוּק אֲבִיו בִּימֵי רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וּבִימֵי רַבִּי אֲלִיעֶזֶר וּרְבִי יְהוֹשֻׁעַ וּרְבִּי גַמְלִיאֵל הִיא,
כְּדַאמְרִין בְּבִכּוּרוֹת (דף לז, א) 'כָּלֹס חֲלָקֵנוּ בֵּין חֹבֵר לְעַם הָאָרֶץ' - וְהוּא הִיא הַשּׁוֹאֵל)
אִמְרֵיהּ לִיה: הוֹאִיל וָאָדָם יוֹצֵא יָדִי חוֹבְתוֹ בְּעֹרֶכָה שְׁבִלּוּלָב;
אִמְרֵיהּ לִיה: הֵהוּא - מְשׁוּם לִוְלָב הוּא דְּקָא עַבִּיד לִיה; וְכִי תִּימָא דְּקָא
מִגְבָּה לִיה וְהָדָר מִגְבָּה לִיה - וְהָא מַעֲשִׂים בְּכָל יוֹם דְּלֹא קָא עַבְדִּין
הָכִי !

אִמְרֵיהּ רַב זְבִיד מִשְׁמִיָּה דְּרַבָּא: לִוְלָב דְּאִוְרִיָּתָא עַבְדִּין שְׁבַע זָכֵר
לְמִקְדָּשׁ, עֹרֶכָה דְּרַבָּנָן לֹא עַבְדִּין לֵה שְׁבַע זָכֵר לְמִקְדָּשׁ;
לְמַאֲן (אֲלִיבָא דְּמַאֲן קָאמְר עֹרֶכָה דְּרַבָּנָן) ? : אִילִּימָא לֹאבָא שְׁאוּל - הָאִמְרֵיהּ [וְעַרְבֵי נָחַל
כְּתִיב [וַיִּקְרָא כְּגֹמ: וְלִקְחָתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת וְעַרְבֵי נָחַל וְשִׁמְחָתֶם לִפְנֵי ה'
אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים] - שְׁתִּים, אַחַת לִלְוִלָב וְאַחַת לְמִקְדָּשׁ ! אִי לְרַבָּנָן - הִלְכְתָּא
גְּמִירִי לֵה, דְּאִמְרֵיהּ רַבִּי אֲסִי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי נְחוֹנִיא אִישׁ
בְּקַעַת בֵּית חוּרְתָן: 'עֲשֵׂר נְטִיעוֹת עֹרֶכָה וְנִיסוֹךְ הַמִּים הִלְכָה לְמִשָּׁה
מִסִּינִי' ? !

אַלָּא אִמְרֵיהּ רַב זְבִיד מִשְׁמִיָּה דְּרַבָּא: לִוְלָב דְּאִית לִיה עֵיקֶר מִהַתּוּרָה
בְּגִבּוּלִין (יוֹם אֶחָד מִיָּהּ יֵשׁ לוֹ שׁוֹרֵשׁ) - עַבְדִּין לֵה שְׁבַע זָכֵר לְמִקְדָּשׁ;
עֹרֶכָה דְּלִית לֵה עֵיקֶר מִן הַתּוּרָה בְּגִבּוּלִין (אֲבָל עֹרֶכָה אִין לֵה שׁוֹרֵשׁ מִן הַתּוּרָה
בְּגִבּוּלִין) - לֹא עַבְדִּין שְׁבַע זָכֵר לְמִקְדָּשׁ.

אִמְרֵיהּ רִישׁ לְקִישׁ: כְּהֻנִּים בְּעֵלֵי מוֹמִין נִכְנָסִין בֵּין הָאוֹלָם וּלְמִזְבֵּחַ
כְּדִי לְצַאת בְּעֹרֶכָה (כְּהֻנִּים בְּעֵלֵי מוֹמִין אִף הֵם דּוֹחֲקִים וְנִכְנָסִין לְהַקִּיף בְּרַגְלֵיהֶם וְעֹרֶכָה בִּידֵם, וְאִי
אֲפֻשֶּׁר לְהַקִּיף שְׁלֹא יִכְנְסוּ בֵּין הָאוֹלָם לְמִזְבֵּחַ, וְכָל הַשָּׁנָה אֲסוּרִים לִיכְנֹס שֵׁם כְּדַאמְרִין בְּמַסַּכְתָּא כְּלִים בְּפֻרָק
רָאוּשׁוֹן).

אִמְרֵיהּ לִיה רַבִּי יוֹחָנָן: מִי אִמְרָה ? (הִשְׁתָּא סְלֵקָא דְּעִתָּא דְּהָכִי קָאמְר: מִי אִמְרָה שְׁהִיא חוֹבָה,
וְקָאמְר לְצַאת בְּיָד חוֹבָה, וְלֵהכִי פִּרְיָן "מֵאֵן אִמְרָה" - בְּתַמִּיָּה)
'מִי אִמְרָה' ? הָא אִיהוּ אִמְרֵיהּ, דְּאִמְרֵיהּ רַבִּי אֲסִי יוֹחָנָן מְשׁוּם
רַבִּי נְחוֹנִיא אִישׁ בְּקַעַת בֵּית חוּרְתָן: עֲשֵׂר נְטִיעוֹת עֹרֶכָה וְנִיסוֹךְ
הַמִּים הִלְכָה לְמִשָּׁה מִסִּינִי ? !

אלא: מי אמרה בנטילה (ותהא חובת כהנים, דקאמר 'לצאת'), דלמא בזקיפה (וכהן אחד זוקפה על ידי [בשביל] הכל, ואין חובה על כולם); מי אמרה בבעלי מומין, דלמא בתמימים!

אתמר רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי: חד אמר ערבה יסוד נביאים (תקנת נביאים אחרונים: חגי זכריה ומלאכי, שהיו ממתקני תקנות ישראל באנשי כנסת הגדולה), וחד אמר ערבה מנהג נביאים (הנהיגו את העם ולא תקנו להם); (ונפקא מינה דלא בעיא ברכה: דליכא למימר 'וצוננו', דאפילו בכלל לא תסור [דברים יז,יא] ליתא).
תסתיים דרבי יוחנן - הוא דאמר יסוד נביאים, דאמר רבי אבהו
אמר רבי יוחנן: ערבה יסוד נביאים הוא;
תסתיים.

אמר ליה רבי זירא לרבי אבהו: מי אמר רבי יוחנן הכי (יסוד נביאים היא? והא הלכה למשה מסיני היא)? והאמר רבי יוחנן משום רבי נחוניא איש בקעת בית חורתן 'עשר נטיעות, ערבה, וניסוך המים הלכה למשה מסיני'?

(דניאל דף טז) [אדין דניאל די שמה בלשנאצור] אשתומם קשעה חדה [ורעיונהי בהלנה ענה מלכא ואמר בלשנאצור חלמא ופשרא אל בהלך ענה בלשנאצור ואמר מראי מרי חלמא לשנאיד לשנאך ופשרה לעריך לערך], ואמר: שכחום (בגלות בבל שכחו את התורה והמצוות במקצת, וזו נשכחה לגמרי) וחזרו (נביאים אחרונים) ויסדום (על פי הדבור).

ומי אמר רבי יוחנן הכי? והא אמר רבי יוחנן: דלכוון אמרי, דלהון היא! (רב כהנא היה מתלמידי רב, והיה חריף מאד, וברח לארץ ישראל לפני רבי יוחנן מחמת מרדין [שהרג לאדם אחד], כדאמרינן בפרק בתרא דבבא קמא (ף' קיז,א) והוצרך לו רבי יוחנן לכמה ספיקות, והיה אומר רבי יוחנן לבני ארץ ישראל: סבור הייתי שתורה שלכם, שלא גליתם מארצכם ולא היה לכם טירוף הדעת, אבל ראיתי שהיא של בני בבל: שאף על פי שגלו - עמדה להם חכמת החרש והמסגר שגלו עם יכניה, כדכתיב (מלכים ב כז, טז) הלל גבורים עשי מלחמה, ותניא בסדר עולם: וכי מה גבורה עושין בני אדם הנתונים בשלשלאות של ברזל? אלא שגבורים היו במלחמתה של תורה; אלמא סבירא ליה לרבי יוחנן דלא נשתכחה תורה בגלות בבל!)
לא קשיא:

(סוכה מד, ב)

כאן במקדש כאן בגבולין (במקדש הלכה למשה מסיני, בגבולין יסוד נביאים).

אמר רבי אמי: ערבה צריכה שיעור (לקמן מפרש שיעורה), ואינה ניטלת אלא בפני עצמה (אין דבר אחר נאגד עמה דמוכח שהיא מצוה), ואין אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב.

כיון דאמר מר 'אינה ניטלת אלא בפני עצמה' - פשיטא דאין אדם יוצא בערבה שבלולב!?

מהו דתימא הני מילי היכא דלא אגבהיה והדר אגבהיה, אבל אגבהיה (לשם נטילת לולב) והדר אגבהיה (לשם ערבה) אימא לא (אימא ליפוק בה דאיכא הוכחה טובא) - קא משמע לן.

ורב חסדא אמר רבי יצחק: אדם יוצא ידי חובתו בערבה שבלולב.

וכמה שיעורה (דאמרן לעיל 'צריכה שיעור')?

אמר רב נחמן: שלשה בדי עלין לחין (שלשה בדי שיש בכל אחד עליו לחין); ורב ששת אמר: אפילו עלה אחד ובד אחד.

'עלה אחד ובד אחד'? סלקא דעתא ('עלה' משמע בלא בד, ו'בד' - בלא עלה, ומאי לקיחה בעלה בלא בד? הא לא מינכר)?

אלא אימא 'אפילו עלה אחד בבד אחד' (בד אחד ובו עלה אחד, ודיו). (וכי אמרינן לעיל (דף לב,ב) שלשה טפחים - לגבי לולב הוא דאמרינן שתהא ערבה ארוכה שלשה טפחים, אבל ערבה שהיו מקיפין בה בפני עצמה - כל דהו סגי; והשתא נהגו להביא מורביות = ענפים ארוכים ויפים, שמנכרא מצוה בעין יפה.)

אמר אייבו (אבוה דרב): הוה קאימנא קמיה דרבי אליעזר בר צדוק, ואיתייהוה גברא ערבה קמיה, שקיל, חביט חביט (לשון ניענוע) ולא בריך, קסבר מנהג נביאים הוא (בגבולין, ולא יסוד נביאים, הלכך אינה צריכה ברכה). אייבו וחזקיה - בני ברתיא דרב - אייתו ערבה לקמיה דרב, חביט חביט ולא בריך, קא סבר מנהג נביאים הוא; אמר אייבו: הוה קאימנא קמיה דרבי אלעזר בר צדוק, אתא לקמיה ההוא גברא, אמר ליה: קרייתא (כפרים ויושביהם) אית לי, כרמיא אית לי, זיתא אית לי, ואתו בני קרייתא ומקשקשין בכרמיא (עוודין את הכרמים בשביעית)

ואוכלין בזיתיא (בשכר חפירת הכרמים ואינו מפקירין לעניים), אריך או לא אריך (טוב לעשות כן או לא) ? ('אריך' - לשון דבר הגון; ובעזרא [ד'יד] יש לו דומה: וְעֵרֹת מִלְכָּא לֹא אָרִיךְ לָנָא [מִחֲזָא])

אמר ליה: לא אריך; (לפי שאתה פורע פעולתם מפירות שביעית, והתורה אמרה [ויקרא כה,ו] וְהֵיטָה שֶׁבֶת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֻכְלָהּ ולא לסחורה, אבל הקשקוש מותר, כדלקמן);

הוה קא שביק ליה ואזיל אמר כדו הוייתי דיירי בארעא הדא ארבעין שנין (כבר עברו ארבעים שנה שאני דר בארץ הזאת) ולא חמיתי בר אינש (לא ראיתי בן אדם) מהלך בארץ דתקנן כדין (שמהלך בדרך ישר כאדם זה);

הדר ואיתי ואמר ליה: מאי מיעבד?

אמר ליה: אפקר זיתיא לחשוכיא (לעניים) ותן פריטיא לקשקושי כרמים (ותן פרוטות מכיסך לקשקש הכרמים).

וקשקושי (בשביעית) מי שרי? והא תניא: (שמות כג,יא) וְהִשְׁבִּיעַת תִּשְׁמֹטָנָה וְנִטְשֹׁתָהּ וְאָכְלוּ אֲבִיגֵי עֶמֶד וְיִתְּרָם תֹּאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה כֹּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ: תִּשְׁמֹטָנָה מִלְּקֶשֶׁשׁ, וְנִטְשֹׁתָהּ מִלְּסָקָל (להשליך אבנים לחוץ) !

אמר רב עוקבא בר חמא: תרי קשקושי הוו: חד סתומי פילי (בקעים); שהשרשים מגולים וצריך לכסותם שלא ייבש האילן), וחד אברויי אילני (שלא ימות, ואינו עושה להשביתן אלא לקיימן): אברויי אילני אסור, סתומי פילי שרי. ('אברויי אילני' - כמו וּבָרָא אוֹתָהֶן בְּחֻבּוֹתָם (יחזקאל כג,מ): לנקוב העפר שעל השרשים ולהזיזו שיהא רך ותיחות, והאילן משביח - כך שמעתי; לישנא אחרינא: להבריא את האילן ולהשביתו)

אמר אייבו משום רבי אלעזר בר צדוק: אל יהלך אדם בערבי שבתות יותר משלשה פרסאות (אלא ישבות לו בעוד יום גדול ויכין לו סעודת שבת).

אמר רב כהנא: לא אמרן אלא לביתיה (שהולך לביתו והם אינם יודעים שיבא היום ואין מכינים לצורכו והוא כועס עליהם), אבל לאושפיזיה - אמאי דנקיט סמיך (אינו סומך על בני הבית ונושא עמו סעודתו, ועל מה שבידו נסמך).

ואיכא דאמרי: אמר רב כהנא: לא נצרכא אלא אפילו לביתיה (דמה שמוצא - אם מעט אם רב - שלו הוא, אף על פי כן לא יהלך, וכל שכן לאושפיזיה, שלא ימצא כלום); אמר רב כהנא: בדידי הוה עובדא ואפילו כסא דהרסנא (סעודה מועטת: דגים קטנים מטוגנין בקמח בשומן שלהן) לא אשכחי.

מצות לולב כיצד:

תני תנא קמיה דרב נחמן: 'סודרין על גג האיציטבא' ('על גג האצטבא' הוה תני תנא קמיה)

אמר ליה:

(סוכה מה, א)

וכי לייבשן הוא צריך (והרי היבש פסול)? אלא אימא 'על גב האיציטבא'.

אמר רחבא: אמר <רב> [רבי] יהודה: הר הבית - סטיו כפול היה: סטיו לפניו מסטיו (אצטבאות מקיפות אותו, ואצטבאות אחרים היקף לפניו מהיקף).

משנה:

מצות ערבה כיצד?

מקום היה למטה מירושלים ונקרא 'מוצא' (בגמרא מפרש טעמא); יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה, ובאין וזוקפין אותן בצדי המזבח, וראשיהן כפופין על גבי המזבח;

תקעו והריעו ותקעו;

בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּה ה' הַצְּלִיחָה נָּא (תהלים פרק קיח, כה);

רבי יהודה אומר: 'אני והו הושיעה נא'

('אני והו' בגימטריא 'אנא ה'; ועוד משבעים ושתים שמות הן הנקובים בשלש מקראות הסמוכין בפרשת 'ויהי בשלח' [שמות יד]:

פסוק יט: וַיִּסַּע מִלֶּאדָּה הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּךְ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסַּע עִמּוֹד הָעֵנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם: פסוק כ: וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הָעֵנָן וַהֲחֹשֶׁךְ וַיֹּאֲרֵ אֶת הַלַּיְלָה וְלֹא קָרָב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלַּיְלָה: פסוק כא: וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיִּלָּךְ יָדָיו אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עָזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיִּשָּׁם אֶת הַיָּם לַחֲרֵבָה וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם: ושלשתן בני שבעים ושתים אותיות, ומהן שם המפורש: אות ראשונה של פסוק ראשון, ואחרונה של אמצעי, וראשונה של אחרון; וכן בזה הסדר כולן: השם הראשון 'והו' = וי"ו של וַיִּסַּע; ה"א ד-כָּל הַלַּיְלָה, וי"ו ד-וַיֵּט; ושם השלישית ושבע הוא 'אני': אל"ף ד-מֵאַחֲרֵיהֶם, ונו"ן ראשון ד-הָעֵנָן בחשבון של מפרע, וי"ד ד-בְּרוּחַ קָדִים;)

ואותו היום (בשביעי) מקיפין את המזבח שבע פעמים;

בשעת פטירתן;

"יופי לך מזבח! יופי לך מזבח!"
 רבי אליעזר אומר: "ליה ולך מזבח" "ליה ולך מזבח"!
 כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיו מלקטין אותן מערב
 ומניחין אותן בגיגיות (קונ"ש) של זהב (מלאות מים) כדי שלא יכמושו;
 רבי יוחנן בן ברוקה אומר: חריות (ענפים) של דקל היו מביאין (בין
 בחול בין בשבת), וחובטין אותן בקרקע בצדי המזבח (ובגמרא מפרש טעמא),
 ואותו היום נקרא 'חבוט חריות';
 מיד תינוקות שומטין את לולביהן (הגדולים שומטין את לולבי הקטנים מידם בשביעי)
 ואוכלין אתרוגיהן (של תינוקות, ואין בדבר לא משום גזל ולא משום דרכי שלום, שכך נהגו
 מחמת שמחה).

גמרא:

תנא: 'מקום קלניא' (בן חורין מן המס של מלך) הוה';
 ותנא דידן מאי טעמא קרי ליה 'מוצא'?
 אידי דמיפק מכרגא דמלכא (מוצא מכלל המס של מלך, והיינו נמי 'קלניא' דתוספתא)
 קרי ליה 'מוצא'.

ובאין וזוקפין אותן בצדי כו':

תנא: 'לבות וארוכות וגבוהות אחד עשר אמה, כדי שיהו גוחות
 (ומטות), כמו 'כותל הגוהה לרשות הרבים' דפרק קמא דמועד קטן (דף ק"א); על המזבח אמה';
 אמר מרימר משום מר זוטרא: שמע מינה (מדקתני גוחות על המזבח אמה ואי אפשר
 להיות גוחות על המזבח אמה אלא אם כן גבוהות ממנו אמות, ואם יותר – יותר: דאם אינם גבוהות אמות
 ומטות אמה – הרי הן נגדרות בגב המזבח, ואין זה לשון 'גוחות', כי מנח רגליהם –) על היסוד מנח
 להו (על אמה של כניסת היסוד של מזבח), דאי סלקא דעתך אארעא מנח להו –
 מכדי 'עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד', עלה חמש וכנס אמה זהו
 'סוכב' עלה שלש זהו מקום הקרנות [מידות פ"ג מ"א] *, גוחות על גבי
 המזבח היכי משכחת לה? אלא לאו שמע מינה איסור מנח להו (ואי
 אארעא מנח להו והתם צריך לתת באלכסון רגליהם משוכין להלן מן המזבח מפני הכניסות כדי שיהו ראשיות
 גוחין על המזבח – תו לא משכחת להו גבוהו שתי אמות למעלה מגב המזבח שיהו גוחות עליו אמה, אלא לאו
 שמע מינה איסור מנח להו דהוי ליה שמונה אמות לגובהו של מזבח מן היסוד ולמעלה, והטייתן מפני כניסת
 הסוכב ממעטת קצת מגובהן: שצריך למשוך רגליהם לשפת כניסת היסוד, נמצאו גבוהות יותר משתי אמות
 ומהן אמה גחיה ולמטה מן הגחיה יותר מאמה, שלא יהו נגדרות על גבי המזבח)?
 שמע מינה.

* (עלה אמה מן הארץ ברוחב שלשים ושתים על שלשים ושתים: שמתחילה הביאו מלבן מרובע שלשים ושתים
 על שלשים ושתים, והושיבוהו על הארץ כעין אייטשר"א [כיריים], וגובהו אמה, ומילאוהו סיד וקוניא חפית;
 נמצא שעלה אמה; וחזרו והביאו מלבן שהוא שלשים על שלשים וגובהו חמש אמות והושיבוהו על זה, משוך
 אמה מכל צד, ומילאוהו סיד וקוניא חפית – הרי שנכנס אמה; ועל אותה כניסה היו שופכין הדמים, ומשם יורדין
 לרצפה דרך שני נקבים שהיו באחת הזויות, וכשנתמלא מלבן זה – נמצא שעלה חמש מן היסוד ומעלה, הרי שש
 מן הארץ, חזרו והביאו מלבן שהוא כ"ח על כ"ח, והושיבו על זה משוך אמה מכל צד וגובהו שלש אמות,
 ומילאוהו סיד וקוניא חפית – נמצא גבוה תשע אמות והוא גב המזבח; וכניסה זו של סוף שש – הוא הסוכב שבה,
 מקום הילוך לכהנים סביב למזבח כשבאין להקטיר ולמתן דמים, והיינו דקאמר 'עלה אמה וכנס אמה זה
 היסוד, עלה חמש וכנס אמה זה הסוכב, עלה שלש זה מקום הקרנות' ולא גרסינן 'וכנס אמה': שלא היו משוכין
 הקרנות כלום לפניו, אלא הביא מלבן שהוא אמה על אמה ברום אמה, ונתנו לקרן, ומילאוהו חלקי אבנים
 וסיד וקוניא חפית, וכן לכל קרן; מכל מקום גובה המזבח אנו למדין מכאן שהוא תשע אמות לבד הקרנות.)
 אמר רבי אבהו: מאי קראה (דעולות למעלה מן המזבח)? – שנאמר (תהלים קיח, כז) [ואל
 ה' ויָאֶרְ לָנוּ] אֶסְרוּ חַג בְּעֲבֹתֵינוּ עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ (בְּעֲבֹתֵינוּ – באילנות, כמו וּבִין עֲבֹתֵינוּ הִיתָה צִמְרָתוֹ
 [יחזקאל לא, ג] – בצד שלו; אֶסְרוּ כְמוֹ הַקִּיפּוֹ, כמו (בראשית מט, יא) אֶסְרוּ לְגֶפֶן = יסחר ישראל, עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ – עד
 קרנות שהם גבוהות מן המזבח);

אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: כל הנוטל לולב באגודו והדס
 בעבותו – מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן,
 שנאמר

(סוכה מה, ב)

אֶסְרוּ חַג בְּעֲבֹתֵינוּ עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ (אֶסְרוּ – אגודה של לולב; בְּעֲבֹתֵינוּ – בהדס, שהוא עבות של שלשה
 בדין קליעה; עַד קִרְנוֹת – הרי הוא לכם כמתן דמים שבקרנות המזבח).
 אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בן יוחי, ורבי יוחנן משום רבי
 שמעון המחזי משום רבי יוחנן המכותי: 'כל העושה איסור לחג
 (אגודה לחג) באכילה ושתיה (שקורא לחג עונג במאכל ומשתה; ויש אומרים יום שלאחר החג)
 – מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר
 אֶסְרוּ חַג בְּעֲבֹתֵינוּ עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ (בְּעֲבֹתֵינוּ – בהמות עבות ושמונות) '.

אמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בר יוחאי: 'כל המצות כולן (כגון קרשי המשכן ועמודים ולולב והדס וערבה) אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן (התחתון למטה והעליון למעלה), שנאמר (שמות כו, טו) [ועשית את הקרשים למשכן] עצי שטים עמדים'.

תניא נמי הכי: 'עצי שטים עמדים - שעומדים דרך גדילתן; דבר אחר: עמדים: שמעמידין את ציפויין (הציפויין של זהב קבוע בהן במסמרות של זהב, כדכתיב (שמות כו, כט) ואת הקרשים תצפה זהב; ולא היה עושה טס ארוך כמדת הקרש שיעמוד מאיליו); דבר אחר: עמדים: שמא תאמר אבד סיכרם (משנגזז אהל מועד בטל לו עולמית) ובטל סיכויין (תוחלתם ומבטם, כדמתרגמין הגט נא השממה (בראשית טו, ה) איסתכי כען לשמיה) ? - תלמוד לומר עצי שטים עמדים - שעומדים לעולם ולעולמי עולמים'.

ואמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בר יוחאי: 'יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין (בזכותי אני טובל כל עונותיהם ופוטרו מן הדין) מיום שנבראתי עד עתה, ואילמלי אליעזר בני עמי - מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואילמלי יותם בן עוזיהו עמנו - מיום שנברא העולם עד סופו (עד שיכלה העולם)! (יותם בן עוזיהו - צדיק היה, ועניו יותר משאר מלכים, וזכה בכיבוד אביו, ועליו נאמר בן יכבד אב (מלאכי א, ו): שכל הימים שהיה אביו מצורע והוא היה שופט עם הארץ, כדכתיב (מלכים ב טו, ה) ויותם בן המלך על הבית שפט את עם הארץ: לא נטל עליו כתר מלכות בחייו, וכל דיניו שהיה דן אומרו בשם אביו.)

ואמר חזקיה אמר רבי ירמיה משום רבי שמעון בר יוחאי: 'ראיתי בני עלייה והן מועטין (רואה אני לפי מעשה הבריות, שבני עלייה = כת המקבלין פני שכינה - מועטים הם); אם אלף הן - אני ובני מהן; אם מאה הם - אני ובני מהן; אם שנים הן - אני ובני הן'!

ומי זוטרי כולי האי?: והא אמר רבא: תמני סרי אלפי דרא הוה דקמיה קודשא בריך הוא, שנאמר (יחזקאל מח, לה) סביב שומנה עשר אלף ונשם העיר מיום ה' שמה (סיפיה דקרא ה' שמה: דאף על גב דבירושלים שלעתידי לבא כתיב קרא, דרשינן ליה נמי להכי: דמקום ששכינה שמה - סובבין אותו שומנה עשר אלף, והם הצדיקים הנתונים לפניו ממלאכי השרת, שנאמר (במדבר כג, כג) כעת יאמר לייעקב ולישראל מה פעל אל, ואומר (ישעיהו כג, יח) ליטבים לפני ה' יהיה סחרה, ואומר (ישעיהו ל, כ) והיו עיניך ראות את מוריד?'

לא קשיא: הא דמסתכלי באספקלריא (מחיצה שחוצצת ביניהם לשכינה) המאירה, הא דלא מסתכלי באספקלריא המאירה.

ודמסתכלי באספקלריא המאירה (כמראה זו שרואין בה, ויש צדיקים שאין מאירה להם כל כך ואין יכולין לראות ממנה).

מי זוטרי כולי האי?: והא אמר אביי: לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל יום, שנאמר (ישעיהו ל, יח) ונלכנ יחפה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם כי אלהי משפט ה' אשרי כל חוכי לו (המחכים לכת שהוא כמנין לו) - ל"ו בגימטריא תלתין ושיתא הוו?'

לא קשיא: הא דעיילי בבר (ברשות), הא דעיילי בלא בר (בלא רשות) - מועטים הן, ובהנהו קאמר אני ובני מהם'.

(אמתניתין קאי): בשעת פטירתן מה הן אומרים נ"י יופי לך מזבח! יופי לך מזבח! (היופי הזה אנו עושין לך שאתה מכפר עלינו) "רבי אליעזר אומר: "ליה ולך מזבח" "ליה ולך מזבח"!!

והא קא משתתף שם שמים ודבר אחר, ותניא: 'כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, שנאמר (שמות כב) בלתי לה' לבדו? הכי קאמר ליה: אנחנו מודים, ולך אנו משבחין; ליה אנחנו מודים ולך אנו מקלסין (ליה ולך אנו עושין את הכבוד הזה: ליה אנו מודים, שהוא אלהינו; ולך אנו משבחים - שאתה חביב לפניו לכפר עלינו; 'מודים' - לאו לשון הוד, אלא לשון תודה: שאנו מודים בו ולא כופרים).

כמעשהו בחול נכך מעשהו בשבת, אלא שהיו מלקטין אותן מערב ומניחין אותן בגיגיות של זהב כדי שלא יכמושו; רבי יוחנן בן ברוקה אומר: חריות של דקל היו מביאין, וחובטין אותן בקרקע בצדי המזבח, ואותו היום נקרא 'חבוט חריות'.

אמר רב הונא: מאי טעמא דרבי יוחנן בן ברוקה? - דכתיב (ויקרא כג, מ) [ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים] כפות שנים, אחת ללולב ואחת למזבח

ורבנן אמרי: 'כפת' כתיב.

רבי לוי אומר: (טעמא דרבי יוחנן בן ברוקה לאו מקרא נפיק אלא סברא שהוא סימן יפה לקילוסן של ישראל) כתמר: מה תמר זה אין לו אלא לב אחד (כעין מוח יש בו, כגון בעץ האגוז והגפן, ואין לו אלא בעץ האמצעי הזקוף ועולה וגדל למעלה, ולא בחירותיו ומכבדותיו) - אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים.

אמר רב יהודה אמר שמואל: לולב שבעה וסוכה יום אחד; מאי טעמא? - לולב דמפסקי לילות מימים כל יומא מצוה באפיה נפשיה הוא, סוכה דלא מפסקי לילות מימים - כולהו שבעה כחד יומא אריכא דמו;

ורבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: סוכה שבעה (לברכה), ולולב יום אחד (ואף על פי שניטל כל שבעה זכר למקדש - אין מברכין בו אלא יום ראשון שהוא מן התורה) ! מאי טעמא? - סוכה דאורייתא שבעה, לולב דרבנן סגי ליה בחד יומא. כי אתא רבין - אמר רבי יוחנן: אחד זה ואחד זה שבעה. אמר רב יוסף: נקוט דרבה בר בר חנה בידך (דאמר סוכה שבעה, ולא דרב יהודה אמר שמואל דאמר סוכה יום אחד), דכולהו אמוראי (משמיה דרבי יוחנן) קיימי כוותיה בסוכה. (ושמואל ורבי יוחנן - הלכה כרבי יוחנן; כן מצאתי ביסודו של רבינו יעקב.) מיתיבי:

(סוכה מו, א)

'העושה לולב (בערב יום טוב) לעצמו (ולא לאחרים) - אומר "ברוך... שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה";

נטלו לצאת בו - אומר "ברוך... אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב";

ואף על פי שכירך עליו יום ראשון חוזר ומברך כל שבעה; העושה סוכה לעצמו - אומר "ברוך... שהחיינו וקיימנו כו'";

נכנס לישב בה - אומר "...אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה", וכיון שכירך יום ראשון - שוב אינו מברך' קשיא לולב אלולב קשיא סוכה אסוכה?

בשלמא לולב אלולב, לא קשיא: כאן בזמן שבית המקדש קיים (מברכין עליו במקדש כל שבעה דמאורייתא היא כרבי יוחנן דתלי טעמא בדאורייתא), כאן בזמן שאין בית המקדש קיים, אלא סוכה אסוכה קשיא!?

תנאי היא, דתניא: 'תפילין, כל זמן שמניחן (ואפילו חולצן ומניחן מאה פעמים ביום) - מברך עליהן, דברי רבי (וגבי סוכה נמי: אף על גב דלא מפסקי לילות מימים וכחד יומא אריכא הוא - מברכין עליה בכל יום דהוא, דומיא דחולצן ומניח); וחכמים

אומרים: אינו מברך אלא שחרית בלבד (ובסוכה נמי: כיון דכחד יומא הוא - סגי בברכה של יום ראשון) '.

אתמר: אביי אמר הלכתא כרבי, ורבא אמר הלכתא כרבנן.

אמר רב מרי ברה דבת שמואל: חזינא ליה לרבא דלא עביד כשמעתיה (אלא כל זמן דמנח תפילין מברך), אלא מקדים וקאי ועייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך! וכי אצטריך זימנא אחרינא -

עייל לבית הכסא ונפיק ומשי ידיה ומנח תפילין ומברך! ואנן נמי כרבי עבדינן, ומברכין כל שבעה (ואף על גב דכחד יומא הוא) ! (ובלולב נמי כל שבעה, ואף על גב דמדברבנן - מברכין עליה כי היכי דמברכין בנר חנוכה ובמגילה דרבנן, דקם ליה רב ושמואל בחד שיטתא בלולב ורבין נמי משמיה דרבי יוחנן אמר לולב שבעה.)

אמר מר זוטרא: חזינא ליה לרב פפי דכל אימת דמנח תפילין מברך, רבנן דבי רב אשי כל אימת דמשמשי בהו מברכי. (דקיימא לן 'חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה', קל וחומר מציץ [בפרק קמא דיומא דף ז, ב])

אמר רב יהודה אמר שמואל: מצות לולב כל שבעה (לברכה);

ורבי יהושע בן לוי אומר: יום ראשון מצות לולב (דאורייתא, ועיקר, ובעיא ברכה), מכאן ואילך מצות זקנים (רבן יוחנן בן זכאי וסיעתו, ודברבנן לא בעיא ברכה); ורבי יצחק אומר: כל יומא מצות זקנים, ואפילו יום ראשון.

והא קיימא לן דיום ראשון דאורייתא?

אימא 'בר מיום ראשון'.

אי הכי היינו דרבי יהושע בן לוי?

אימא 'וכן אמר רבי יצחק'.

ואף רב סבר כל שבעה מצות לולב (כל שבעה בעי ברכה למצות לולב, ואף על גב דמדרבנן הוא - בעי ברכה), דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב (בנר חנוכה): המדליק נר של חנוכה - צריך לברך (נר חנוכה דמדרבנן היא ובעי ברכה - הכא נמי לא שנא).

רבי ירמיה אמר: הרואה נר של חנוכה (קאי על שלא הדליק בביתו ועובר ברשות הרבים ורואה אותה בפתחי ישראל שמצוה להניח בפתח) צריך לברך (על הראשונה). מאי מברך?

אמר רב יהודה: יום ראשון - המדליק מברך שלש, הרואה מברך שתיים ('שהחיינו' ו'שעשה נסים', שאין על הרואה לברך להדליק הנר); מכאן ואילך (זמן ליכא) מדליק מברך שתיים ('להדליק נר' ו'שעשה נסים'), ורואה מברך אחת (שעשה נסים לחודיה); ומאי מברך?

"ברוך... אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר <של> חנוכה". והיכן צונו (הואיל והוא מדבריהם)?

מ-לא תסור [דברים י"א: על פי התורה אשר יורק ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל]

ורב נחמן בר יצחק אמר: (דברים ל"ב, ז) [זכר ימות עולם בינו שנות דור ודור] שאל אביך ויגידך [תקניך ויאמרו לך]

<מאי ממעט? - זמן; אימא ממעט נס? - נס כל יומא איתיה>
רב נחמן בר יצחק מתני לה בהדיא (להא דרב גבי לולב, ולא שמע לה מכללא דנר חנוכה): אמר רב: כל שבעה מצות לולב.

תנו רבנן [נתוספת ברכות פ"ו הלכה ט' (ליברמן)]: 'העושה סוכה לעצמו אומר 'ברוך... שהחיינו כו';

נכנס לישב בה אומר 'ברוך... אשר קדשנו כו';
היתה עשויה ועומדת, אם יכול לחדש בה דבר - מברך, אם לאו - לכשיכנס לישב בה מברך שתיים (לישב בסוכה וזמן)'.
אמר רב אשי: חזינא ליה לרב כהנא דקאמר להו לכולהו אכסא דקדושא.

תנו רבנן: 'היו לפניו מצות הרבה (ליטול לולב, לישב בסוכה, להניח תפילין, להתעטף בציצית) - אומר: 'ברוך... אשר קדשנו במצותיו וצונו על המצות' (ויצא ידי כולן);
רבי יהודה אומר: מברך על כל אחת ואחת בפני עצמה'.

אמר רבי זירא, ואיתימא רבי חנינא בר פפא: הלכתא כרבי יהודה; ואמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: מאי טעמא דרבי יהודה? - דכתיב (תהלים ס"ח, ב) בְּרוּךְ ה' יוֹם יוֹם [עַמָּס לְנוּ הָאֵל וְשׁוֹעֲתָנוּ סֵלָה]; וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו? אלא בא לומר לך: בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו (של שבת מעין של שבת, של חול מעין של חול, של יום טוב מעין של יום טוב המאורע) - הכא נמי בכל דבר ודבר תן לו מעין ברכותיו;

ואמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם: מדת בשר ודם כלי ריקן

(סוכה מו, ב)

מחזיק (מה שנותנין לתוכו), מלא אינו מחזיק (מה שתוסיף עליו); אבל מדת הקב"ה - מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק, שנאמר: (דברים כ"א, א) וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם וּנְתַתָּה ה' אֱלֹהֶיךָ עֲלֶיךָ עַל כָּל גּוֹי הָאָרֶץ: אִם שָׁמוֹעַ - תִּשְׁמָע (אם הורגלת לשמוע - אז תשמע: תוכל ללמוד ולהוסיף), ואם לאו (שלא הטית אזן בילדותך לשמוע) - לא תשמע (לאחר זמן לא יספיקו בידך); דבר אחר: אִם שָׁמוֹעַ בִּישָׁן (מחזר על תלמודך ששמעת) - תִּשְׁמָע בַּחֲדָשׁ (תתחכם בו להבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים); וְאִם יִפְגְּהָ לְבָבְךָ (להתייאש על מה שלמדת כבר מלחזור עליו) שׁוֹב וְלֹא תִשְׁמָע (משתפנה לבך לבטלה - שוב אין משמיעין אותך, דהכי כתיב: וְאִם יִפְגְּהָ לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע [ונדחת והשתחית לאלהים אחרים ועבדתם דברים ל"ז]).

מיד תינוקות [שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן]: (בשבועי קאי במתניתין; ויש מפרשים 'מיד תינוקות' כלומר: מיד אחר סיום מצות לולב התינוקות שומטין את לולביהן,

כלומר: מניחין אותם, כמו *שומטו ומניחו בקרן זית'* [שבת קכז, א; עירובין ב, א; ביצה כח, ב] והולכין ואוכלין אתרוגיהן, ואין נראה, דאמרינן (בבראשית רבה) מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני והקניטתו אשתו וברח ולא היה לו במה להתפרנס; בשביעי של ערבה הלך ושמט אתרוגין מיד התינוקות, כדתנן תמן *מִיד הַתִּינוּקוֹת שֹׁמְטִין כו'* והיה אותו חסיד עובר בספינה דרך כך אחד והוצרכו לבית המלך לאתרוגין דמצוה לרפואה, ומכרן ביוקר גדול, וחזר לביתו; אלמא דגדולים שמטי ליה מיד התינוקות.)

אמר רבי יוחנן: אתרוג בשביעי אסור (לאכילה, ואפילו לאחר שיצא בה, כדמפרש טעמא: קסבר לכל שבעת הימים אתקצאי), בשמיני מותר; סוכה - אפילו בשמיני אסורה (להסקה; וטעמא מפרש לקמן, מאי שנא מאתרוג); וריש לקיש אמר: אתרוג אפילו בשביעי נמי מותר (משיצא בה ואינה עומדת למצוה עוד, דקסבר: למצותה אתקצאי ותו לא); במאי קא מיפלגי?

מר סבר למצותה אתקצאי, ומר סבר לכולי יומא אתקצאי. איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן: *'מִיד תִּינוּקוֹת שֹׁמְטִין אֵת לֹולְבִיָּהֶן וְאוֹכְלִין אֶתְרוּגֵיהֶן'* מאי לאו הוא הדין לגדולים (מאי לאו הוא הדין באתרוגין של גדולים נמי שרו באכילה)? לא, תינוקות דוקא (שלא הוקצה למצוה גמורה; אבל של גדולים שהוקצה למצוה גמורה - אסורין כל היום).

איכא דאמרי: איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש: *'מִיד הַתִּינוּקוֹת שֹׁמְטִין אֵת לֹולְבִיָּהֶן וְאוֹכְלִין אֶתְרוּגֵיהֶן'*, תינוקות - אין, גדולים - לא! הוא הדין דאפילו גדולים, והאי דקתני תינוקות - אורחא דמלתא קתני (שאין דרך לשמוט מיד הגדולים את אתרוגיהם).

אמר ליה רב פפא לאביי: לרבי יוחנן, מאי שנא סוכה מאי שנא אתרוג? אמר ליה: סוכה דחזיא לבין השמשות (שהרי מצותה כל היום): דאי איתרמי ליה סעודתא בעי מיתב בגוה ומיכל <בה> בגוה, אתקצאי לבין השמשות, ומיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא דשמיני; אתרוג דלא חזי לבין השמשות (משיצא בו שחרית) - לא אתקצאי לבין השמשות, ולא אתקצאי לכולי יומא דשמיני. ולוי אמר: אתרוג אפילו בשמיני אסור (מיגו דאסירה בין השמשות דשמיני משום דבין השמשות ספק יום הוא, ובשביעי אתקצאי לכולי יומא, וכיון דבין השמשות אסורה ואף על גב דלא חזיא לבין השמשות - אסורה לכולי יומא). ואבוה דשמואל אמר: אתרוג בשביעי אסור, בשמיני מותר. קם אבוה דשמואל בשיטתיה דלוי (חזר בו מדבריו ואמר כלוי), קם רבי זירא בשיטתיה דאבוה דשמואל (אמר בבית המדרש 'בשביעי אסור בשמיני מותר'), דאמר רבי זירא: אתרוג שנפסלה - אסור לאוכלה כל שבעה (רבותא נקט: דאפילו נפסלה אסורה כל שבעה, שמתחילה לשבעה הוקצה; אבל בשמיני מותרת).

אמר רבי זירא: לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא קמא (במתנה עד שלא יצא בו הוא); מאי טעמא? - דינוקא מקנא קני (דרבנן תקינו ליה זכיה לנפשיה), אקנויי לא מקני (אינו יכול לחזור ולהקנותו לאביו במתנה דלאו בר דעת הוא), ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו;

ואמר רבי זירא: לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה, משום דאתי לאגמוריה שיקרא, שנאמר (ירמיהו ט, ט) *וְאֵיֶךְ לַיְדָּוִי לְמָדוֹ לְשׁוֹנָם דְּבַר שֶׁקֶר הֶעֱזָה נִלְאוּ*.

ובפלוגתא דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, דאיתמר: הפריש שבעה אתרוגין לשבעה ימים; אמר רב: כל אחת ואחת יוצא בה ואוכלה לאלתר; ורב אסי אמר: כל אחת ואחת יוצא בה ואוכלה למחר; במאי קא מיפלגי? - מר סבר למצותה אתקצאי ומר סבר לכולי יומא אתקצאי. (הא דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש איפלוג נמי רב ורב אסי, וכיון דקמו רב אסי ורבי יוחנן בחדא שיטתא - הלכתא כוותיהו, ואסורה בשביעי ומותרת בשמיני; והיינו דקבעי 'ואנן דאית לן בשמיני תרי יומי היכי עבדינן? מי אסדינן ליה ביומא קמא משום ספק שביעי או לא?) ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן? אמר אביי: שמיני ספק שביעי - אסור; תשיעי ספק שמיני - מותר;

מרימר אמר: אפילו שמיני ספק שביעי מותר. (מרימר אמר אפילו תשיעי ספק שמיני אסורה לא גרסין לה.)
בסורא עבדי כמרימר;
רב שישא בריה דרב אידי עביד כאביי; והלכתא כאביי.
אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: שמיני ספק שביעי = שביעי לסוכה (כדמפרש לה לקמן) ושמיני לברכה (שאומר בתפלה וברכת המזון וקידוש "את יום השמיני חג עצרת הזה"); ורבי יוחנן אמר: שמיני לזה ולזה (אף לענין סוכה הוי שמיני) (ולקמן מפרש ואזיל למילתיה);
מיתב - כולי עלמא לא פליגי דיתבינן (בסוכה בשמיני ספק שביעי, ואפילו לרבי יוחנן דאמר 'שמיני לזה ולזה'), כי פליגי

(סוכה מז, א)
לברוכי ("לישב בסוכה"): למאן דאמר שביעי לסוכה - ברוכי נמי מברכינן, למאן דאמר שמיני לזה ולזה ברוכי לא מברכינן (דשמיני הוא, ואין שם 'סוכות' עליו, והיינו 'לזה ולזה': לסוכה - דלא מברכינן, לברכה - "את יום שמיני חג עצרת הזה");
אמר רב יוסף: נקוט דרבי יוחנן בידך (דאמר: לא מברכינן "לישב בסוכה"),
דרב הונא בר ביזנא וכל גדולי הדור איקלעו בסוכה בשמיני ספק שביעי; מיתב הווי תבי, ברוכי לא בריכי.
ודלמא סבירא להו כמאן דאמר 'כיון שבירך יום טוב ראשון שוב אינו מברך'?
גמירי דמאפר אתו (למדתי מרבתי שהן באו מן האפר שבהמותיהן רועות שם, ולא ישבו בסוכה כל ימי החג).
איכא דאמרי: ברוכי כולי עלמא לא פליגי דלא מברכינן (ואפילו לרב יהודה דאמר שביעי לסוכה), כי פליגי למיתב: למאן דאמר שבעה לסוכה - מיתב יתבינן, ולמאן דאמר שמיני לזה ולזה - מיתב נמי לא יתבינן. אמר רב יוסף: נקוט דרבי יוחנן בידך, דמרא דשמעתא מני? - רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת (דאיהו אמר משמיה דרב, וחזינא ליה דלא עביד כשמעתיה); ובשמיני ספק שביעי לבר מסוכה יתיב; והלכתא: מיתב יתבינן ברוכי לא מברכינן.

אמר רבי יוחנן: אומרים זמן בשמיני של חג ואין אומרים זמן בשביעי של פסח, ואמר רבי לוי בר חמא - ואיתימא רבי חמא בר חנינא: תדע (דאומר בו זמן, לפי שרגל בפני עצמו הוא): שהרי חלוק (משאר הימים) בשלשה דברים: בסוכה, ולולב, וניסוך המים (אין יושבין בסוכה, ואין נוטלין בו לולב, ואין מנסכין בו מים, כדתנן במתניתין (לעיל דף מב, ב) 'סוכה וניסוך המים שבעה'), ולרבי יהודה (דפליג בניסוך), דאמר 'בלוג היה מנסך כל שמונה' - הרי חלוק בשני דברים (בתרתי פליג: דקאמר תנא קמא 'שלשה לוגין בכל יום' ואיהו אמר 'בכל יום לוג', וקאמר תנא קמא 'שבעה ולא שמיני' והוא אומר כל שמונה).
אי הכי - שביעי של פסח נמי, הרי חלוק באכילת מצה, דאמר מר: 'לילה ראשונה חובה, מכאן ואילך רשות'?
הכי? השתא: התם - מלילה חלוק, מיום אינו חלוק (דאף יום טוב ראשון רשות); הכא - אפילו מיום נמי חלוק.
רבינא אמר: זה (שמיני) חלוק משלפניו (מיום אתמול), וזה (שביעי) חלוק משלפני פניו (אינו חלוק אלא מן הראשון).
רב פפא אמר: הכא [שמיני] כתיב פר [במדבר כט, לו]: וְהִקְרַבְתֶּם עֲלֶיהָ אִשָּׁה רִיחַ נִיחַח לַיהוָה [כל ימי החג קריבים פרים הרבה ומתמעטין והולכין, אחד ליום, עד יום שביעי שקריבין פרים שבעה; ובשמיני פר אחד לבדו; נמצא שאינו מסדר שאר הימים: שהיה להקריב בו ששה];
רב נחמן בר יצחק אמר: הכא כתיב ביום התם כתיב וביום (כל ימות החג כתיב בהו וביום השני [במדבר כט, יז] ... וביום השלישי [במדבר כט, כ], אבל בשמיני כתיב ביום השמיני [עצרת תהיה לכם] [במדבר כט, לה]: חלקו מהן, ולא עשאו מוסיף על הראשונים).
רב אשי אמר: הכא כתיב [במדבר כט, לז] [מנחתם ונספיהם לפר לאיל ולקבשים במספרם] כמשפט, התם כתיב 'כמשפטם' (בשביעי כתיב [במדבר כט, לג]: [ומנחתם ונספיהם לפרים לאילם ולקבשים] במספרם כמשפטם, משמע כמשפט כל קרבנות שאר הימים, ובקרבנות שמיני כתיב [פסוק לז] במספרם כמשפט: עשאו משפט חלוק לעצמו);

לימא מסייע ליה (לרבי יוחנן, דאמר זמן בשמיני): 'הפרים האילים והכבשים
(האמורים בקרבנות החג לכל יום) מעכבין זה את זה (אם חסר אחד מן הראוין ליום - אין
מקריבין),
ורבי יהודה אומר: פרים אין מעכבין זה את זה, שהרי מתמעטין
(מיום אל יום) והולכין (אלמא לא קפיד עליה רחמנא, הלכך אף האמורין ליום אין מעכבין);
אמרו לו: (אם מכאן אתה למד - אף האילים והכבשים לא יעכבו) והלא כולן מתמעטין
והולכין בשמיני (דכל ימי החג אילים שנים וכבשים י"ז, ובשמיני איל אחד ושבעה כבשים)?
אמר להן: שמיני - רגל בפני עצמו הוא (ואין קרבנותיו בכלל שאר קרבנות החג
ואין למידן הימנו לקרבנות החג): שכשם ששבעת ימי החג טעונין קרבן (לעצמן)
ושיר וברכה ולינה - אף שמיני טעון קרבן (קרבן לעצמו, ואינו מסדר האחרים)
ושיר (שיר שהלויים אומרים בקרבנות שמיני - אינו מסדר שיר החג; ולא פירש לן שיר של שמיני, אבל שיר
של חג מפורש ב'החליל' (לקמן דף נה, א): 'בינו בערים בעם כו' ה'בו לה' (תהלים כט, א) - כולן קרובים על עסקי מתנות
עניים, מפני שזמן אסיפה הוא, ועת ליתן לקט שכחה ופאה ומעשרות: שישמעו מפרישים ויפרישו בעין יפה)
וברכה (מפרש ואזיל מאי היא) ולינה (ללון לילה של מוצאי יום טוב הראשון בירושלים) -
(דגמרינן מפסח, דכתיב (דברים טז, ו) ופנית בבקר והלכת לאהלך; ביום טוב לא קאמר קרא, שהרי הוא יום שחייבו
חכמים ליראות בעזרה - כך פירש בפרק קמא דראש השנה (דף נה, א): ליראות בעזרה כדי להביא עולת ראיה,
ואי אפשר לומר והלכת לאהלך אלא בחולו של מועד, וקאמרינן בבקר, אלמא חייב ללון מוצאי יום טוב בתוך
העיר; ומי שלא הביא חגיגתו ביום ראשון והביא באחד מן הימים - צריך ללון לילה שלאחריו); -

(סוכה מז, ב)

(הן ברכה דקאמר רבי יהודה) - מאי? לאו זמן (לאו היינו זמן לעצמו)?
לא, ברכת המזון (דעד השתא אמרינן 'את יום חג הסוכות הזה', וכאן 'את יום שמיני חג עצרת
הזה') ותפלה.
הכי נמי מסתברא, דאי סלקא דעתא זמן - זמן כל שבעה מי איכא?
הא - לא קשיא: דאי לא בריך האידנא מברך למחר או ליומא
אחרינא.
(הכי משכחת לה זמן בחולו של מועד - ואפילו לא בריך יומא קמא): מכל מקום כוס (של יין)
בעינן (ואין יין מצוי לכל אדם בחולו של מועד)!

לימא (הא דקתני ברכה כל שבעה, ומפרשינן דהיינו זמן) מסייע ליה לרב נחמן (דאמר:
אומרו בשוק), דאמר רב נחמן: זמן - אומרו אפילו בשוק (בלא כוס); דאי
אמרת בעינן כוס - כוס כל יומא מי איכא?
דלמא דאיכלע ליה כוס.

וסבר רבי יהודה שמיני טעון לינה? והא תניא [ספרי דאה פסקא קלד]: 'רבי
יהודה אומר: מניין לפסח שני (האמור לטמאים לעשותו בחדש השני) שאינו
טעון לינה (בירושלים)? שנאמר: (דברים טז, ו) ופנית בבקר והלכת לאהלך, וכתוב (סמ"ח ליה): 'ששת ימים תאכל מצות (וביום
השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה): את שטעון ששה - טעון לינה, את
שאינו טעון ששה - אינו טעון לינה' (פסח שני אינו אסור בחמץ, אלא שטעון מצה
למצוה, ואוכל חמץ מיד); למעוטי מאי - לאו למעוטי נמי שמיני של חג
(דכיון דאינו אלא יום טוב יחיד - אינו טעון לינה)?

לא למעוטי פסח שני (אינו ממעט אלא פסח שני לבדו), דכוותיה (דבפסח קאי ובפסח
קממעט; אבל שבועות ושמיני עצרת - אף על גב דלא איתנהו שבעה ימים - טעון לינה);
הכי נמי מסתברא (דלא ממעט רבי יהודה אלא פסח שני לחוד), דתנן [ביכורים פ"ב מ"ד]:
'הביכורים... נוטעונין קרבן (להביא עמהם שלמים; ובהש"ס ירושלמי יליף מ-
ושמחת בכל הטוב (דברים כו, יא), ואין שמחה אלא שלמים, דכתיב (דברים כו, יז) וזבחת שלמים ואכלת [שם] ושמחת)
ושיר (ושיר נמי יליף לה מ-בכל הטוב, ואין 'טוב' אלא שיר, והלויים היו אומרים אותו; ומהו שיר? ארומקד
ה' כי דליתני (תהלים לב, ג), דכתיב (יחזקאל לג, לב) יפה קול ומטב נגן, ובספרי (פרשת כי מבוא פסקא שא) נמי תניא 'בכל
הטוב - זה השיר' ותנופה (לקמיה יליף לה) ולינה (התם [ספרי דאה פסקא קלד] יליף לה: 'פנית
בבקר הא למדת שכל הפינות שאתה פונה לא יהו אלא בבקר')'; מאן שמעת ליה דאמר
תנופה (לביכורים)? - רבי יהודה (כדלקמן), וקאמר (הכא) טעון לינה
(ואף על גב דאין טעונין ששה)!

דתניא (דאית ליה לרבי יהודה תנופה בביכורים): רבי יהודה אומר: [דברים כו, יז] ועתה

הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה' [והנחתו] [לפני ה' אלהיך והשתחוית לפני ה' אלהיך] -
זו תנופה; (דבראש הפרשה נאמר [דברים כו, יז] וזבחת שלמים ואכלת [שם] ושמחת)
ובסיפיה נאמר והנחתו - מכלל שחזר ונטלו, ולמה נטלו? - לתנופה!

- אתה אומר זו תנופה - או אינו אלא הנחה ממש?

- כשהוא אומר 'והניחו' [דברים פ"ב כו, יז] וזבחת שלמים ואכלת [שם] ושמחת -
אלהיך] - הרי הנחה אמור (שמגיד לך שמצוה להניחו לפני המזבח, ואחר כך

יטלוהו הכהנים ויאכלוהו) ; **הא מה אני מקיים וְהִנַּחְתּוּ - זו תנופה.**

ודלמא (ההיא דקתני תנופה ולינה) רבי אליעזר בן יעקב היא (דשמעינן ליה נמי דאמר 'טעונין תנופה', אבל כרבי יהודה לא מתוקמא: דאית ליה לרבי יהודה 'כל שאין טעון ששה אין טעון לינה', ולא תילף מהכא סברא דידך), דתניא: ' (דברים כו,ד) **וְלֶקַח הַלֶּהֱן הַטָּנָא מִיָּדְךָ** וְהִנַּחוּ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ] - **לימד על הכיכורים שטעונין תנופה - דברי רבי אליעזר בן יעקב**, מאי טעמא דרבי אליעזר בן יעקב? אתיא 'יד' 'יד' משלמים: כתיב הכא **וְלֶקַח הַלֶּהֱן הַטָּנָא מִיָּדְךָ** וכתוב התם (ויקרא ז,ל) **יָדְיוֹ תְּבִיאֲנָה אֶת אֲשֵׁי ה'** [את החלב על החזה וביאנו את החזה להניף אתו תנופה לפני ה'] (בבעלים דשלמים כתיב, גבי תנופה, דכתיב בסיפיה להניף אתו תנופה לפני ה') - מה כאן (בביכורים) כהן (דכתיב וְלֶקַח הַלֶּהֱן) - אף להלן כהן, ומה להלן בעלים - אף כאן בעלים; [מכאן כלשון הספרא צו פרשתא יא משנה ג] **הא כיצד? - כהן מניח ידיו תחת יד בעלים ומניף** (בעלים אווזים בשפת הטנא, וכהן מניח ידיו תחת שוליו; וכן מפרש במסכת ביכורים (פ"ג מ"ו)).

מאי הוי עלה (דזמן בשמיני)?
רב נחמן אמר: אומרים זמן בשמיני של חג, ורב ששת אמר: אין אומרים זמן בשמיני של חג.
והלכתא: אומרים זמן בשמיני של חג.
תניא כוותיה דרב נחמן: **'שמיני'**

(סוכה מח, א)
דגל בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב (סימן הוא, כדמפרש ואזיל): **פ"י ס בפני עצמו** (שבכל פרי החג לא היו מטילין פייס איזה משמר יקריב, לפי שבסדר היו מקריבין אותו עד שכל כ"ד משמרות שונות ומשלשות בהן, חוץ משתיים, כדאמרינן ב'החליל' (לקמן דף נה,ב); ופר דשמיני - בתחילה מפייסין עליו), **זמן בפני עצמו** (לברך בו שהחיינו), **דגל בפני עצמו** (שאין יושבין בסוכה), **קרבן בפני עצמו** (שאינו כסדר פרי החג, דאם כן היו בו ששה פרים), **שידה בפני עצמו**, **בדכה בפני עצמו** (את יום השמיני; ובתוספתא משמע שמברכין את המלך, והכי גרסינן לה: 'ברכה בפני עצמו, שנאמר (מלכים א ח,טו) **ביום השמיני שלח את הקעס ויברכו את המלך**) .

משנה:
'ההלל והשמחה - שמונה'; כיצד? מלמד שחייב אדם בהלל (לגמור בו את ההלל) ובשמחה (שלמי שמחה) ובכבוד יום טוב האחרון של חג כשאר כל ימות החג.

גמרא:
מנא הני מילי (דשמיני חייב בשמחה - דהא לא כתיב ביה בהדיא אלא בשבעת ימי החג, דכתיב (דברים טז,ט) **חג הסוכות תעשה לך [שבועת] ימים באספף מנגנך ומיקנך] וסמך ליה [פסוק יד] ושמחת בחגך**) ?
דתנו רבנן: ' (דברים טז,ט) **[שבועת] ימים תחג לה' אלהיך במקום אשר יבחר ה' כי יברכך ה' אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידך] והיית אך שמח** (בההיא פרשה ד-עשר תעשר כתיב שבועת ימים תחג) -
לרבות לילי יום טוב האחרון (לשמחה שלפניו, לכוללו עם שבעת הימים: שיזבח שלמים בשביעי כדי לאכול ליל שמיני, דהאי שמיח - למאי אתא, כיון דכתיב לעיל מיניה ושמחת בחגך? אלא לרבות שמחת ליל שמיני; וכיון דאתרבי לילי יום טוב האחרון - שהוא טפל, קל וחומר היום, שהוא עיקר, שחייב בשמחה! ושאר הלילות לא צריכי ריבויי, ד'ימים' - אפילו לילות במשמע, כדריבון גבי סוכה (לעיל מג,א), וכי איצטריך - ללילי יום טוב האחרון איצטריך, דאינו בכלל 'שבועה', ועל כרחך לילה אתרבי, שהוא סמוך לשבעת ימים דקרא, ויום אתי בקל וחומר, ואשמעינן: שבשלמים הנזבחים בחג הסוכות - ישמחו בליל שמיני, שאינו יכול להקריב בלילה);

או אינו אלא יום טוב הראשון (לרבות לילי יום טוב הראשון, ואשמעינן שצריך לזבוח שלמים **ערב יום טוב** [כמו בפסח] לשמחת לילה הראשון, ולא בעינן זביחה בשעת שמחה) ?
כשהוא אומר 'אך' - חלק; [הגרצ"ה חיות בשם הגר"א: חלק את היום השמיני, שאין בו לולב וסוכה]

ומה ראית לרבות לילי יום טוב האחרון ולהוציא לילי יום טוב הראשון?
מכאן אני לילי יום טוב האחרון שיש שמחה לפניו, ומוציא אני לילי יום טוב הראשון שאין שמחה לפניו.

משנה:

'סוכה שבועה' – כיצד?

גמר מלאכול (בשביעי) - לא יתיר את סוכתו (לא יתיר אגדים שלה לסותרה, דהא כל היום חובתה: לישן ולשנן, ואי אקלע ליה סעודתא - אכיל לה בגווה), אבל מוריד את הכלים (ואת המצעות שנשתמש בהן בתוכה, כדתינא בפרק 'הישן' (לעיל דף כח): *היו לו כלים נאים ומצעות נאות - מעלן לסוכה*) מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יום טוב האחרון של חג (שמראה כמכין עצמו לקראתו למקום שיסעוד שם הלילה).

גמרא:

אין לו כלים להוריד מהו?

'אין לו כלים' - אלא כי אשתמש במאי אשתמש?

אלא: אין לו מקום (אחר לאכול שם ביום טוב האחרון) להוריד כליו מהו? (מה יעשה להוכיח שאינו מוסיף על המצוה לעשות סוכה שמנה ימים?)

רבי חייא בר אשי אמר: פוחת בה ארבעה (טפחים ופוסלה);

ורבי יהושע בן לוי אמר: מדליק בה את הנר (דאמרינן (דף כט, א) *שרגא בסוכה קטנה לבר ממטללתא*);

ולא פליגי: הא [דרבי חייא בר אשי] לן (לבני בבל, שהשמיני שלהם ספק שביעי, דלא קים להו בקביעא דירחא - מדליק בה את הנר ולא יפחתנה ויפסלנה, לפי שצריך לישב בה מחר) והא להו (לבני ארץ ישראל דקים להו בקביעא דירחא, ולא יתבי בסוכה בשמיני - פוחת).

הא תינח סוכה קטנה (בהדלקת הנר), סוכה גדולה מאי איכא למימר (דהכי אמרן לעיל (שם): *שרגא*, אמרי לה במטללתא ואמרי לה לבר ממטללתא, ולא פליגי: הא בסוכה גדולה כו')?

דמעיל בה מאני מיכלא, דאמר רבא: מאני מיכלא - בר ממטללתא, מאני משתיא - במטללתא.

משנה:

'ניסוך המים' – כיצד?

צלוחית של זהב מחזקת שלשה לוגים (זהו פחות שבנסכים: ורביעית תהיו לכַבֵּשׁ יין [במזבז כחידן]) היה ממלא מן השילוח (מעייין הוא, סמוך לירושלים); הגיעו לשער המים (אחד משערי עזרה נקרא כן, על שם שמכניסין בו צלוחית של מים של ניסוך בחג) - תקעו והריעו ותקעו (משום שמחה, דכתיב (ישעיה יב, ג) *ושאבתם מים בְּשִׂשׁוֹן*); עלה בכבש (שהיה בדרומו של מזבח) ופנה לשמאלו (שהנסכים נעשים בקרן מערבית דרומית, וכשהוא פונה לשמאלו היא הראשונה; ובמסכת זבחים יליף לה מקראי בפרק 'קדשי קדשים' (דף טו, א); שני ספלים של כסף היו שם. רבי יהודה אומר: של סיד היו, אלא שהיו מושחרין פניהם (ודומין לכסף שהוא שחור מן הסיד) מפני היין, ומנוקבין

(סוכה מח, ב)

המשך המשנה

כמין שני חוטמין דקין (חוטם אחד בספל ונקב אחד בחוטמו, והכהן מערה בפי הספלים, והנסכים מקלחין ויורדין דרך החוטמין על גב המזבח; ובמזבח היה נקב שבו המים והיין יורדין לשיתין של מזבח, שהיו עמוקין וחלולים מאד), אחד (מנקבים) מעובה (אותו של יין) ואחד דק (אותו של מים), כדי שיהיו שניהם כלין בבת אחת (כדמפרש בגמרא: שהמים ממהרים לצאת לפיכך צריך שיהא הנקב דק); מַעְרְבוֹ של מים, מְרַחוֹ של יין (הספלים נתונים אצל הקרן, זה לפני זה, סמוכין זה לזה: אחד לצד מערב ואחד לפנים הימנו, דהיינו למזרח); עירה של מים לתוך של יין ושל יין לתוך של מים - יצא. רבי יהודה אומר: בלוג היה מנסך כל שמונה. (בתרתי פליגי: אשלשה לוגין קאי, ואשבעה דקאמר תנא קמא, ואתא רבי יהודה למימר: אף בשמיני מנסכים.) ולמנסך - אומר לו: "הגבה ירך" (שנראה שתתן המים בספל) "שפעם אחד נסך (צדוקי) אחד על גבי רגליו (לפי שהצדוקין אין מדין בניסוך המים) ורגמוהו כל העם באתרוגיהן.

כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת (לא נתחנכה לעבודת המזבח שתהא קדושה לכלי שרת, דקיימא לן (יומא דף יב, ב) כל הכלים שעשה משה - משיחתן מקדשתן; מכאן ואילך - עבודתן מחנכתן; ובגמרא מפרש מאי טעמא ממלאים בשאינו מקודש), מן השילוח, ומניחה בלשכה;

נשפכה, נתגלתה - היה ממלא מן הכיור (מן המים שבתוך הכיור, ומי הכיור - אף על פי שנמשח והוקדש לכלי שרת, ומקדש מימיו - אין נפסלין בלינה: שהיו משקעין אותו מבערב בבור, כדאמר בסדר יומא (דף ז, א) *אף הוא עשה מוכני לכיור* שהיו משקעין במוכני הכיור שלא יהו מימיו נפסלין בלינה), (נתגלה - היינו טעמא דממלא מן הכיור ולא היה מנסך מהן): שהיין והמים מגולין

פסולין לגבי מזבח (דחיישין שמא שמה מהן נחש, והארס מעורב בהן, ונמצא שאינו מנסך מים כשיעור: שהרי הארס משלים לשיעורן) .

גמרא :

מנא הני מילי (דתוקעין ומריעין בשאיבת המים של נסוך) ?
אמר רב עינא: דאמר קרא: (ישעיהו יב,ג) וּשְׁאַבְתֶּם מִים בְּשִׁשֹּׁן [ממעניי הישועה] .
הנהו תרי מיני, חד שמיה 'ששון' וחד שמיה 'שמחה' .
אמר ליה ששון לשמחה: אנא עדיפנא מינך דכתיב (ישעיהו לה,י) [וּפְדוּנִי ה' יִשְׁבֹּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רִאשָׁם] שְׁשׁוֹן וְשִׂמְחָה יִשְׁיִגּוּ [וְנָסוּ יָגוֹן וְאַנְחָה] (אקדים קרא לשמחה קמיה ששון) .

אמר ליה שמחה לששון: אנא עדיפנא מינך, דכתיב (אסתר ח,יז) [וּבְכָל מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל עִיר וְעִיר מְקוֹם אֲשֶׁר דָּבַר הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מְגִיעָה] שְׂמִיחָה וְשִׁשִּׁיּוֹן לַיהוּדִים [מְשִׁתָּה יוֹם טוֹב וְרַבִּים מַעֲמֵי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים כִּי נָפַל פֶּחַד הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם] !

אמר ליה ששון לשמחה: חד יומא שבקוך (יפקיעוך מן השמים) ושויוך פרוונקא (רץ לרוץ לפניו), דכתיב (ישעיהו נה,יב) כִּי בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשִׁלּוּם תִּגְבְּלוּן הַהִים וְהַגְבָּעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ כָף [בְּשִׂמְחָה תֵצֵאוּ: שְׁהוּא יֵרָאֶה הַדְּרוֹכִים וַיַּעֲבֹר מֵעֲבֹרוֹת הַמִּים] !

אמר ליה שמחה לששון: חד יומא שבקוך ומלו בכ מיא, דכתיב (ישעיהו יב,ג) וּשְׁאַבְתֶּם מִים בְּשִׁשֹּׁן [ממעניי הישועה] !

אמר ליה ההוא מינא דשמיה ששון לרבי אבהו: עתידיתו דתמלו לי מים לעלמא דאתי, דכתיב (ישעיהו יב,ג) וּשְׁאַבְתֶּם מִים בְּשִׁשֹּׁן [ממעניי הישועה] !
אמר ליה אי הוה כתיב 'לששון' – כדקאמרת; השתא דכתיב 'בששון' – משכיה דההוא גברא משוינן ליה גודא (נוד; וחבירו במסכת שבת (דף קלח,א) 'הגוד והמשמרת'), ומלינן ביה מיא .

עלה בכבש ופנה לשמאלו :

תנו רבנן [דומה למשנה זבחים פ"ו מ"ג]: 'כל העולים למזבח עולים דרך ימין' (כשהוא עולה לראש המזבח פונים לקרן מזרחית דרומית, דהיינו לימין העולה: שהכבש בדרומו של מזבח; ומקראי ילפינן לה (זבחים דף סב:) ומעלתהו פנות קדים (יחזקאל מג,יז): כשתעלו בו תפנו למזרח) ומקיפין ויורדין דרך שמאל (כשהוא בא לירד - אינו חוזר על עקביו, אלא מקיף סביב למזבח עד שמגיע לכבש, ויורד במערבו של כבש, שהיא לשמאלו בעלייתו; והאי דאין חוזרין על העקב - דאם כן נמצא מהלך לצד שמאלו, שהרי פניו למזבח ואינו מחזיר לו אחוריו, ורחמנא אמר 'כל פינות שאותה פונה לא יהו אלא דרך ימין', דנפקא לן מדתני רמי בר יחזקאל 'עומד על שנים עשר בקר וכו' במסכת זבחים (דף סב,ב), 'חויז מן העולה לשלשה דברים הללו' (הנעשין בקרן מערבית דרומית) שעולים דרך שמאל (שפונים דרך שמאל כשהוא בראש המזבח; פונים לקרן מערבית דרומית, שהיא לשמאלו, ואין פונים לימין שיהו פונים סביב עד שיגיעו לקרן מערבית דרומית) וחוזרין על העקב (בדרך שעלו בו ואין מקיפין; דכל כמה דמצינן למעוטי בהילוך של שמאל - ממעטין), ואלו הן: ניסוך המים, וניסוך היין, ועולת העוף כשרבתה במזרח' (מקום עולת העוף על קרן דרומית מזרחית היא, מפני שקרובה לבית הדשן ששם זורקין מוראה ונוצה, כדכתיב (ויקרא א,טז) וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ [קִדְמָה אֶל מְקוֹם הַדָּשָׁן]; ובית הדשן היה אצל הכבש במזרחה, סמוך לה בשלשה טפחים, ורחוק מן המזבח עשרים אמה, כדתנן במסכת תמיד (פ"א מ"ד) גבי תורם את הדשן; וכשעולת העוף רבה במזרח - שיש שם כהנים רבים מולקין עולת העוף - באין ועושין אותה במערבית דרומית אותם שאין יכולין לעמוד שם) .
(ובשחיטת קדשים (דף טז,א) מפרש טעמא: נסכים - שמא יתעשנו בעשן המערכה כשקיפיהו סביב, שיותר ממהלך מאה אמה יש בהיקף המזבח, ועולת העוף - שמא תמות בעשן) .

אלא שהיו משחירין :

בשלמא דיין משחיר, דמיא אמאי משחיר?
כיון דאמר מר 'עירה של מים לתוך של יין ושל יין לתוך של מים' יצא' - של מים אתי לאשחורי (לפי שפעמים שמחליפין) .

ומנוקבים כמין שני חוטמין [אחד מעובה ואחד דק, כדי שיהיו שניהם כלין בבת אחת] :

לימא מתניתין (דבעי אחד מעובה ואחד דק) - רבי יהודה היא, ולא רבנן,
דתנן: 'רבי יהודה אומר: כלוג היה מנסך כל שמונה' (של מים - לוג,
ושל יין - ורביעית הין) [לִקְבֹּשׁ יֵין] כתיב בנסכי תמיד (במדבר כה,יד), היינו שלשה לוגין, שההין = שנים עשר לוג,
דאי רבנן, כי הדדי נינהו !

אפילו תימא רבנן: חמרא סמיך (עב), מיא קליש (ויוצאין בנקב קטן) .
הכי נמי מסתברא (דמתניתין - רבנן היא), דאי רבי יהודה - 'רחב' ו'קצר' אית ליה, דתניא: 'רבי יהודה אומר: שני קשוואות היו שם, אחד

של מים ואחד של יין; של יין - פיה רחב, של מים - פיה קצר, כדי שיהיו שניהם כליין בכת אחת' (כלומר: שמעינו ליה דבלשון 'אחד רחב ואחד קצר' קאמר ליה, ולא בלשון 'מעובה' ו'דק'; 'רחב' משמע יתר על קצר טפי מייתורא ד'מעובה' על 'דק') ! שמע מינה.

מערכו של מים: תנו רבנן: 'מעשה בצדוקי אחד שניסך על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהן ואותו היום נפגמה קרן המזבח והביאו בול של מלח וסתמוהו, לא מפני שהוכשר לעבודה אלא מפני שלא יראה מזבח פגום,

(סוכה מט, א) שכל מזבח שאין לו לא כבש ולא קרן ולא יסוד ולא ריבוע - פסול לעבודה (להכי אין כשר לעבודה: שכל המזבח שאין לו קרן, וכבש, ויסוד, וריבוע - פסול לעבודה; הכי גרסינן: קרן = אבן אמה על אמה ברום אמה לכל קרן; ויסוד - דהיינו אמה כניסה ראשונה; וריבוע שאינו מרובע: אם חסר אחד מכל אלו - פסול; וטעמא אמר רב הונא בשחיטת קדשים (זבחים טז, א): כל מקום שנאמר 'המזבח' - לעכב, דהכי משמע: המזבח - זהו המזבח העשוי כן; והנך - בכולהו כתיב 'המזבח': על קרנת המזבח בְּאֶצְעָקָהּ - במלואים (שמות כט, יב); ובכבש כתיב אֶל פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא ו, ז) - והכבש הוא פניו של מזבח, שהוא פתחו ועלייתו; וביסוד כתיב אֶל יסוד המזבח (שמות כט, יב; ויקרא ח, טו); ובריבוע כתיב רְבִיעִי יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ (שמות כז, א); רבי יוסי בר יהודה אומר: אף הסוכב (מעכב, דקסבר: כרכוב המזבח זהו הסוכב, והרי נאמר בו הַמִּזְבֵּחַ (שמות כז, ה); ורבנן טבירא להו זהו הכיור, והכי אמרינן בזבחים בפרק 'קדשי קדשים' (שם) .

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שיתין (חלל שתחת המזבח כנגד מקום הנסכים) - מששת ימי בראשית נבראו, שנאמר (שיר השירים ה, ב) [מה יפו פְּעִמֶיךָ בְּנָעִלִים בַּת נְדִיב] חמוקי ירכיך כמו חֲלָאִים מַעֲשֶׂה יְדֵי אָמֶן: חמוקי ירכיך - אלו השיתין; (חמוקי = סתרי, לשון חֲמֵק עֵבֶר (שיר השירים ה, ו): נסתור ונכסה ממני; וכן עד מתי תתחמקין (ירמיהו לא, כא): תסתרי ממני, שאת בושח ליקרב אלי על שמעלת בי; חמוקי ירכיך לשון יָרַךְ הַמִּזְבֵּחַ (ויקרא א, יא)) כמו חֲלָאִים - שמחוללין ויורדין עד התהום; מַעֲשֶׂה יְדֵי אָמֶן - זו מעשה ידי אומנותו של הקב"ה. (וְעַלֵּיהֶם כְּרָה דוֹד וכו' לא גרסינן ליה בתוספתא, והכא נמי לא גרסינן ליה: דמאן דאית ליה שכראן לית - ליה שמששת ימי בראשית נבראו.) תנא דבי רבי ישמעאל: 'בְּרֵאשִׁית (בראשית א, א) בְּרֵאשִׁית אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ - אל תיקרי 'בראשית' אלא 'בראשית'. תניא: 'רבי יוסי אומר: שיתין - מחוללין ויורדין עד תהום, שנאמר (ישעיהו ה, א-ב) אֲשִׁירָה נָא לִידֵי שִׁירַת דָּוִד לְכַרְמוֹ כֶּרֶם הִיא לִידֵי בִקְרָן בֶּן שֶׁמֶן, וַיַּעֲזָקְהוּ וַיִּסְקָלְהוּ וַיַּטְעֵהוּ שָׂרֵק וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ וְגַם יָקַב חֲצֵב בּוֹ [וַיִּקְוָה לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בָּאֲשִׁים] (לִידֵי - הקב"ה, בשבילו אני משוררו, ובמקומו אני לקבול [לשון קבילה, תלונה] על זאת [כמו שנאמר בסוף הפסוק וַיִּקְוָה לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בָּאֲשִׁים] ובהמשך) (לכרמו - על כרמו) (כֶּרֶם הִיא לִידֵי בִקְרָן בֶּן שֶׁמֶן בארץ ישראל: זוית השמינה מכל הארצות) (וַיַּעֲזָקְהוּ - בנה להם ערים בצורות מוקפות דלותים וברית, כטבעת, דמתרגמינן 'עִיזָא' (שמות כה, יב)) (וַיִּסְקָלְהוּ - כאדם המפנה אבנים מכרמו, כלומר: פינה האומות מפניהם: שלא ישבו בארצם, פן יחטאו אותם) וַיַּטְעֵהוּ שָׂרֵק (נטעו גפנים משובחות, ולא זמורה, אלא שרשין עצמן) - זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (שהוא שורשן ועיקרן: שמחבבם לפני המקום); וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכוֹ - זֶה מִזְבֵּחַ (העשוי כמגדל עוז); וְגַם יָקַב חֲצֵב בּוֹ (באותו מגדל; 'יקב' הוא בור חפור, וכן עד יקבי הַמֶּלֶךְ (מכילתא ד, י): בית שיחא דמלכא, לשון שיח ומערה: פושיין [חפירה] בלע"ז) - אלו השיתין'.

תניא: 'אמר רבי אלעזר בר צדוק: לול (ארובה שהיא מלמעלה למטה) קטן היה בין כבש למזבח במערכו של כבש*, ואחת לשבעים שנה פרחי כהונה (ילדים כהנים) יורדין לשם ומלקטין משם יין קרוש (שנעפש ונקרש) שדומה לעיגולי דבילה ובאין ושורפין אותו בקדושה (במקום קדוש בעזרה ומתוך השיתין מוציאים אותו שלא יתמלאו השיתין מן הנסכין שכל קרבנות הצבור והיחיד טעונין נסכים חוץ מחטאת ואשם ושורפין אותם שאסורין בהנאה דקדש הוא) שנאמר: (במדבר כח, ז) [וְנִסְכּוֹ רְבִיעִית הֵהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד] בְּקִדְשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֶׁכֶּר לֵה'.

* (הכבש - ארכו ל"ב [אמה] ומשפּע ועולה תשע אמות עד ששוה למזבח, ולא היה ראשו מחובר למזבח, אלא אויר מעט מפטיק בינתיים, כדאמר בזבחים (דף קד, א) וְעֲשִׂיתָ עֲלֵתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהָדָם [דברים יב, כו]. מה דם בזריקה - אף בשר בזריקה, הא למדת אויר יש בין כבש למזבח' ואותו אויר קרוי 'בין כבש למזבח'; ולול היה באותו אויר, במערכו של כבש: בשמונה אמות

מערבית של כבש: שהכבש רחבו ט"ז אמה ממזרח למערב, ואותו חלל שהנסכים יורדין לתוכו - שהן נעשין בדרומית מערבית של מזבח; ומוקף ארבע מחיצות עד קרקעיתו, וקרקעיתו של רצפת שייש, ואין היין נבלע שם, וכל נסכי יין של כל השנה יורדין שם; והאי תנא לית ליה שהיו שיתין יורדין עד תהום; והכי אמרינן לקמן: דלית ליה, ופליג אדרבנן.)

(סוכה מט, ב)

(בְּקֹדֶשׁ הַסֵּף - הקיש שריפה לניסוכו:) כִּשְׁם שְׁנִי־סוּכּוֹ בְּקֹדֶשׁה כַּךְ שְׁרִיפְתּוֹ בְּקֹדֶשׁה' (לא יליף מהכא אלא ששריפתו בקדושה - ולא בחיל חוץ לעזרה, אבל הוצאתו משם - פשיטא ליה: כדי שלא יתמלאו, ולא צריך קרא);

מאי משמע (מהכא שריפה)?

אמר רבינא: אתיא 'קדש' 'קדש': כתיב הכא (במדבר כח, ז) [וְנִסְכּוֹ רְבִיעִית הַיֵּין לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד] בְּקֹדֶשׁ הַסֵּף נִסְךְ וְשִׁכְרֵהוּ, וְכִתִּיב הֵתֵם (שמות כט, לד) [וְאִם יִתֵּר מִבֶּשֶׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן הַלֶּחֶם עַד הַבֶּקֶר] וְשִׁרְפֹתָ אֶת הַנוֹתֵר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ הוּא. (ואיכא למימר נמי דמצות הוצאתו ושריפתו מהכא יליף.)

כמאן אזלא הא דתנן [מעילה פ"ג מ"ג]: 'נסכים - בתחילה' (משהוקדשו עד שנתנסכו) מוֹעֲלִין בָּהֶן (יש בהם מעילה: דקדשי גבוה נינהו); יִרְדּוּ לִשְׁתִּיתִין אֵין מוֹעֲלִין בָּהֶן (שאינן בהם שום צורך גבוה) ' (כמאן איצטריך למיתני 'אין מועלין')? - לימא רבי אלעזר בר צדוק היא (דאין יורדין לתהום, ואפשר לירד ולהביאם), דאי רבנן - הא נחתו להו לתהום!

אפילו תימא רבנן: בדאי קלט (אם תלה כלי בתוך השיתין וקיבל); ואיכא דאמרי (הא דקתני 'ירדו לשיתין אין מועלין'): לימא רבנן היא (ואיקלט אין מועלין: דאין בהן מעתה צורך גבוה), ולא רבי אלעזר בר צדוק, דאי רבי אלעזר (דקאמר שורפין אותו בקדושה, אלמא) אכתי בקדושתיהו קיימי (מדבעו שריפה)! אפילו תימא רבי אלעזר: 'אין לך דבר שנעשה מצותו ומועלין בו' (וניסוכו הוא עיקר מצותו).

אמר ריש לקיש: בזמן שמנסכין יין על גבי מזבח - פוקקין את השיתין (את נקב שבדאש המזבח שהנסכים יורדין בו לשיתין, שיראה היין עליו כגרון מלא ושבע), לקיים מה שנאמר בְּקֹדֶשׁ הַסֵּף נִסְךְ וְשִׁכְרֵהוּ.

מאי משמע?

אמר רב פפא: שכר - לשון שתיה, לשון שביעה, לשון שכרות ('שכר' לשון שכרות ושמחה ונסיכה);

אמר רב פפא: שמע מינה כי שבע איניש חמרא - מגרוניה שבע (עלידי ששותהו בלגמות גסות, וגרון מלא הוא - משביע, ולא על ידי שתיה מרובה: שמכניס הרבה יין במעיו על ידי לגימות דקות, ואינן כאוכלין ששובע שלהם בא במילוי כרס).

אמר רבא: צורבא מרבנן דלא נפישא ליה חמרא - ליגמע גמועי רבא (בלגמות גסות); אכסא דברכתא אגמע גמועי (דרך שביעה, משום חיבוב מצוה).

דרש רבא: מאי דכתיב (שיר השירים ז, ב) מֶה יָפוּ פְעָמֶיךָ בְּנָעָלִים בֵּית נָדִיב [חמוקי ירכיך כמו חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יָדִי אֲמֵן]: מה יפו פעמותיהן של ישראל בשעה שעולין לרגל (בְּנָעָלִים - בעליית רגלים);

בֵּית נָדִיב - בתו של אברהם אבינו שנקרא נָדִיב (שנדבו לבו להכיר את בוראו), שנאמר (תהלים מז, י) נָדִיבֵי עַמִּים נֶאֱסָפוּ עִם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם [כי לאלהים מגני ארץ מאד נעלה]; אלהי אברהם ולא אלהי יצחק ויעקב? אלא אלהי אברהם שהיה תחילה לגרים (בנדבת לבו להתגייר).

תנא דבי רב ענן: מאי דכתיב [שיר השירים ז, ב: מֶה יָפוּ פְעָמֶיךָ בְּנָעָלִים בֵּית נָדִיב] חמוקי ירכיך [כמו חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יָדִי אֲמֵן]? : למה נמשלו דברי תורה כירך (רב ענן דרש לקרא: קמו חֲלָאִים - כלוחות, שהיו מאבנים טובות, כמו נֶזֶם וְחָלִי קֶתֶם [משלי כה, יב] וְהִלַּחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים (שמות לב, טז)? - לומר לך מה ירך בסתר (חמוקי ירכיך הנסתרין כירך) - אף דברי תורה בסתר שכבוד התורה בצנעא ולא להיות יושב ושונה בגובה של עיר, ולא לשנות לתלמידיו בשוק, כדאמר במועד קטן (דף טז, א), והיינו דאמר רבי אלעזר: מאי דכתיב (מכה ו, ח) הִגִּיד לָךְ אֲדָם מֶה טוֹב וּמָה ה' דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצָּנֵעַ לִכְתּוֹ עִם אֱלֹהֶיךָ? עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט - זה הדין, וְאַהֲבַת חֶסֶד - זו גמילות חסדים, וְהִצָּנֵעַ לִכְתּוֹ עִם אֱלֹהֶיךָ - זו

הוצאת המת והכנסת כלה לחופה (דכתיב בהו 'לכת': טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משֶׁתָּה [קהלת ז, ב] - אף שם צריך הצנעא: לסעוד במדה נאה, ולשמוח במדה נאה, ולא להנהיג קלות ראש בעצמו; ויש אומרים: אם צריך לבזבז להוצאת מת עני או להכנסת כלה ענייה - יעשה בצנעא, ולא לימא קמי מאן דלא ידע דעבדי כן; וכן מפרש בשאלתות דרב אחאי); והלא דברים קל וחומר: ומה דברים שדרכן לעשותן בפרהסיא אמרה תורה וְהִצָּנֵעַ לִכְתּוֹ, דברים שדרכן לעשותן

בצנעא על אחת כמה וכמה (כגון צדקה הניתנת לעני בסתר: שאין צריך להודיע לשום אדם, מה שאין כן במת ובכלה, לפי שאחרים מתעסקין בהן ויודעין היציאה משל מי, והיינו דאמר רבי אלעזר: דכל מילי בעי צניעותא - והוא הדין לדברי תורה) !

אמר רבי אלעזר: גדול העושה צדקה יותר מכל הקרבנות, שנאמר (משלי כא, ג) עֲשֵׂה צֶדֶקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחָר לָהּ מִזֶּבֶחַ. (הכל בכלל 'זבח': חטאת ואשם ועולה ושלמים - כולם 'זבח' הם.)

ואמר רבי אלעזר: גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, שנאמר (הושע י"ב) זָרְעוּ לָכֶם לַצֵּדָקָה קִצְרוּ לְפִי חֶסֶד [נירו לָכֶם נִיר וְעַת לְדְרוֹשׁ אֶת ה' עַד יָבֹוא וְיִרְה צֶדֶק לָכֶם] (קרא הכתוב לזריעה 'צדקה' ואת החסד קרא 'קציר', וטובה קצירה מזריעה, כדמפרש): אם אדם זורע - ספק אוכל ספק אינו אוכל (שמא לא יצמח או ילקה בשדפון וברד); אדם קוצר - ודאי אוכל.

ואמר רבי אלעזר: אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה, שנאמר (הושע י"ב) זָרְעוּ לָכֶם לַצֵּדָקָה קִצְרוּ לְפִי חֶסֶד (הצדקה היא הזריעה שזורע כדי לקצור = לקבל שכר, ו-קצרו לפי חסד = שתקבלו שכר לפי החסד שבה). (הנתינה היא הצדקה, והטורח הוא החסד, כגון מוליכה לביתו, או טורח שתעלה לו להרבה, כגון נותן לו פת אפויה או בגד ללבוש או מעות בעת שהתבואה מצויה: שלא יוציא מעותיו לאיבוד; שנותן לבו ודעתו לטובתו של עני.)

תנו רבנן: 'בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה: צדקה בממונו - גמילות חסדים בין בגופו (כגון מספיד למת, נושא, קוברו, משמח חתן, מלווה חבירו בדרך) בין בממונו (מלווה לו מעות, משאילו כלים ובהמה); צדקה לעניים - גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים; צדקה לחיים - גמילות חסדים בין לחיים בין למתים'.

ואמר רבי אלעזר: כל העושה צדקה ומשפט - כאילו מילא כל העולם כולו חסד, שנאמר (תהלים לג, ה) אֶהָב צֶדֶקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד ה' מְלֵאָה הָאָרֶץ; שמא תאמר כל הבא לקפוץ (ולעשות צדקה וחסד) קופץ (ומספיקין וממציאין לו אנשים מהוגנים לכך)? תלמוד לומר: (תהלים לו, ח) מֶה יִקָּר חֶסְדְּךָ אֱלֹהִים [ובגין אדם בָּצַל כְּנָפֶיךָ יַחֲסִיין] (צריך לתת לב ולטרוח ולדקדק אחריה, לפי שאינה מצויה תמיד לזכות בה למהוגנים); יכול אף ירא שמים כן? - תלמוד לומר: (תהלים קג, יז) וְחֶסֶד ה' מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יִרְאָיו [וְצִדְקָתוֹ לְבָנֵי בְנִים]. אמר רב חמא בר פפא: כל אדם שיש עליו חן - בידוע שהוא ירא שמים, שנאמר: (תהלים קג, יז) וְחֶסֶד ה' מְעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יִרְאָיו [וְצִדְקָתוֹ לְבָנֵי בְנִים]. ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב (משלי לא, כו) פִּיהָ פִּתְחָהּ בְּחֻמָּה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ? וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד? אלא תורה לשמה - זו היא תורה של חסד, שלא לשמה - זו היא תורה שאינה של חסד.

איכא דאמרי: תורה ללמדה - זו היא תורה של חסד; שלא ללמדה - זו היא תורה שאינה של חסד.

כמעשהו בחול [כך מעשהו בשבת, אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח, ומניחה בלשכה]: ואמאי? נייתי במקודשת (דקא סלקא דעתיה 'אין הכלי מקדשן קדושת הגוף ליפסל בלינה אלא אם כן דעתו שיקדשנו הכלי, או 'אם יש בהן יותר מכשיעור אין ואיין לכלי ואין הכלי מקדשן, דאין מקדשין אלא הראוי להם)?

אמר זעירי: קסבר אין שיעור למים (שאפילו יותר משלשה לוגין ראויין לנסך, דלא פירשה בהן תורה שיעורא; הלכך 'ראויין לכלי' הם), וכלי שרת מקדשין שלא מדעת (וכלי מיד מקדשם, דכתיב (שמות ל, כט) כָּל הַנֶּגַע בָּהֶם יִקְדָּשׁ וַאֲפִילוֹ אִינוֹ רוצה שיתקדשו עד מחר - הכלי מקדשן מיד שלא מדעת),

(סוכה נ, א)

ואי מייתי במקודשת - איפסילו להו בלינה (הואיל ואיקדשו קדושת הגוף - הוו להו כאימורי קרבן).

חזקיה אמר: (הא ודאי מצית למשמע מינה דאין שיעור למים): כלי שרת - אין מקדשין אלא מדעת (אבל קידוש שלא מדעת לא שמעינן מינה), (וטעמא דמתניתין דלא מייתי במקודשת) - וגזירה שמא יאמרו 'לדעת נתקדשו' (דמאן דחזי להו למחר דשקלי להו מתוך כלי שרת - סבר: לדעת שיקדשם כלי ניתנו בו מאתמול, וכיון דאין שיעור למים - קדשום הכלי, וקא חזי דמנסכי להו! שמע מינה אין לינה מועלת בנסכים ונפקא מינה חורבה).

אמר רבי ינאי אמר רבי זירא: אפילו תימא יש שיעור למים וכלי שרת אין מקדשין אלא מדעת (ואפילו הכי נפק מינה חורבה), וגזירה שמא יאמרו: לקידוש ידים ורגלים (לכהן גדול) מלאך (וקדשום בכלי: שאין מקדשים ידים ורגלים אלא במים מקודשים, דומיא דכיוור שנמשח בשמן המשחה ומקדש את מימיו והם לקידוש ידים

ורגלים; ואף קתון של זהב שהיו עושין לכבודו של כהן גדול לקדש הימנו ידיו ורגליו, כדאמרינן בסדר יומא פרק 'טרף בקלפי' (דף מג, ב) מקודש היה; ואתי למימר הכא 'לקידוש ידים ורגלים מילאום'; ולית להו שיעורא: שאפילו הוה מאה לוגין - ראויין הם לכלי, ונתקדשו, וכי חזי דמנסכי להו, אמר: אין לינה מועלת בנסכים) !

נשפכה או נתגלתה [היה ממלא מן הכיור, שהיין והמים מגולין פסולין לגבי מזבח]:

ואמאי (מים מגולין פסולין) ? ליעביר במסננת (קוליי"ר בלעז: מסננת שמסננין בה קונדיטון, כמו שעושין בעלי חנויות: שתלוי כמין כברה, ובו אבקת רוכל, ויין, ותחתיה כלי, והקונדיטון מסתנן לתוכו) ? לימא מתניתין דלא כרבי נחמיה, דתניא: 'מסננת יש בו משום גילוי' (אם הניחו בלא שמירה כשיעור שהיית גילוי, המפורש ב'הכל שוחטין' (חולין י). 'כדי שיצא נחש מתחת אذن כלי וישתה ויחזור לחורו', ואסורה בשתיה); אמר רבי נחמיה: אימתי ? - בזמן שהתחתונה (כלי התחתון) מגולה, אבל בזמן שהתחתונה מכוסה, אף על פי שהעליונה מגולה - אין בה משום גילוי, מפני שארס נחש דומה לספוג: צף ועומד במקומו'.

אפילו תימא רבי נחמיה, אימר דאמר רבי נחמיה להדיוט, אבל לגבוה מי אמר ?

ולית ליה לרבי נחמיה (מלאכי א, ח) [וכי תגשונו עור לזבח אין רע וכי תגישו פסח וחלה אין רע] הקריבהו נא לפחתך היצד או הישא פניך אמר ה' צבאות.

הדרן עלך לולב וערבה